

FAKCIJA I FIKCIJA U USMENOJ EPICI SINJSKE KRAJINE

Romić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:901791>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

FAKCIJA I FIKCIJA U USMENOJ EPICI SINJSKE KRAJINE

ANA ROMIĆ

SPLIT, 2023.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Književnost i zbilja

FAKCIJA I FIKCIJA U USMENOJ EPICI SINJSKE KRAJINE

Studentica
Ana Romić

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2023. godine

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Predaje.....	5
2.1. Povijesne predaje	6
2.1.1. Ilirske teme	7
2.1.2. Starohrvatske teme.....	9
2.1.3. Osmanske teme.....	10
2.1.3.1. Fra Pavao Vučković i egzodus Ramljaka u Sinj	11
2.1.3.2. Stradanja u Otoku Sinjskom.....	11
2.1.4. Patnje, progoni i stradanja Hrvata pod osmanskom vlašću	12
2.1.4.1. Danak u krvi	13
2.1.4.2. Pravo prve bračne noći	13
2.1.4.3. Križićanje – zaštita od napasnika	14
2.1.5. Povijesne predaje i legende o čudesnom oslobođenju Sinja 1715. godine ..	15
2.1.6. Hajduci.....	17
2.1.6.1. Mijat Tomić	18
2.1.6.1. Andrijica Šimić.....	19
2.2. Etiološke predaje	22
2.3. Mitske predaje.....	24
2.3.1. Vile.....	25
2.4. Demonološke predaje	27
2.4.1. Vještice	27
2.4.2. Vješci.....	30
2.4.3. Mora	30
2.4.4. Vukodlaci.....	31
2.4.4. Đavao.....	33
2.5. Eshatološke predaje.....	35
3. Legende.....	35
Rječnik	43
4. Zaključak.....	46
Izvori	47
Vlastiti terenski zapisi.....	47
Popis kazivača.....	47

Literatura	48
Sažetak	51
Abstract.....	52

1.Uvod

Književnost je važna sastavnica čovjekova života koja prati njegov razvoj od trenutka kada je osjetio vrijednost riječi te je tako pričom o sebi i svemu što ga okružuje stvorio književnu zbilju. Svjestan da za to nije bila dovoljna svakodnevna komunikacija riječima autor stvara novu komunikaciju koja se očituje novim, drukčijim, slikovitijim, simboličkim, izdašnjim i figurativnijim govorom.¹

Usmena književnost u hrvatskoj književnosti kao i u drugim svjetskim književnostima čini temelj brojnim poznatim djelima pojedinih razdoblja koji su se služili pojavama prisutnim u usmenoj književnosti. Tako se može vidjeti bliska povezanost usmene književnosti i pisanih književnih oblika, a kao glavna poveznica između ove dvije književnosti ističe se to što obje jezikom kreiraju vlastiti svijet, različit od svijeta van književnog djela.

Sve države, narodi, manje skupine ili zajednice ljudi posjeduju odavna nešto predivno, neprocjenjivo, vrijedno čuvanja i spominjanja. Nažalost današnji im svijet ne pridaje toliku važnost i ne prepoznaje njihovu vrijednost. Trebali bi se osvrnuti na prošlost i vidjeti ta spomenuta blaga te ih nastojat očuvat od zaborava. Ona su mnoštva običaja, tradicija, nošnji, pjesama ispjevanih o stvarnom životu koja nose veliku mudrost sa sobom.²

Pojam faksije povezan je s logikom i znanostu, a pojam fikcije povezan je s umjetnošću te podrazumijeva nešto nestvarno pa tako ne propovijedaju istinu nego nešto nestvarno. Ovaj se rad bavi faksijom i fikcijom u usmenoj epici Sinjske krajine. Sinjska krajina je prostor splitskog zaobalja kojega karakterizira sinjsko polje, najveće krško polje Zagore. Općine koje su smještene u ovoj regiji su: Dicmo, Otok, Sinj i Trilj.

Sinj je grad u srcu Cetinske krajine na sjeverozapadnom kraju prostranog Sinjskog polja u na raskrižju važnih prometnica koje iz priobalja vode u unutrašnjost. Pri kraju 17. stoljeća na obroncima stjenovita brijega (Grada) na kojemu su razvaline istoimenoga srednjovjekovnog burga postavljeni su urbanistički temelji današnjeg Sinja. Najstariji do danas pronađeni tragovi života na području Sinja sežu u bakreno doba, dok neprekinutu naseljenost slijedimo tek od kasnog brončanog doba, a već je početkom nove ere za vrijeme rimske vladavine na južnim padinama sinjskog Grada postojalo domorodačko naselje delmatskih Osinijata (odatle antički

¹ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 21-22.

² *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978., str. 7-11.

Osinium, prema njemu tridesetak različitih grafija srednjovjekovnog naziva: Fsign, Fsini, Sfigna, Signa, Syn, Wssyn, Zyn..., prema ovima opet današnji naziv Sinj).³

Cetina kao najveća rijeka koja protječe kroz sinjsko polje od iznimne je važnost za svo stanovništvo ovoga kraja te se tako nametnula kao najvažnijom gospodarskom i demografskom odrednicom cijelog područja. Etimologija imena Cetina još nije pouzdano utvrđena. Neki izvori upućuju da su je imenovali prvi Hrvati prema rijeci Cetyini koja teče u južnoj Poljskoj, a drugi pak tvrde da joj je ime mnogo starije i da potječe od plemena Delmata koji su je nazvali Kentona. Voda izvire iz prirodno nastalog vertikalnog bunara kod Vrlike dubokog oko 30 m, a ušće joj je u Omišu. Stanovništvo je Cetinu donekle ukrotilo izgradnjom Peručkog jezera, umjetno stvorenog jezera 25 kilometara nizvodno od izvora.⁴

2. Predaje

Predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja. Svete knjige obiluju raznim usmeno-proznim oblicima pa je tako primjerice u Indiji zahvaljujući usmenoj predaji očuvano sveto pleme Veda zapisano u svetoj staroindijskoj-sanskrtskoj knjizi nastaloj od 16. do 6. stoljeća prije Krista. Isto tako sveta knjiga židovstva i kršćanstva odnosno Biblija obiluje raznim usmenim predajama i legendama te su brojni starozavjetni pisci ukazivali na važnost njegovanja usmene predaje.⁵

Najbolje nam o tome svjedoče riječi svetoga Pavla: „*Prema tome, dakle, braćo, budite postojani i držite predaje kojima smo vas poučili bilo usmeno, bilo pismom!*“ (2 Sol 2, 15.)

Temeljem dosadašnje relevantne literature i posebice terensko-istraživačkoga rada predaje ću klasificirati na:

1. Povijesne predaje.
2. Etiološke predaje.
3. Eshatološke predaje.
4. Mitske (mitološke) predaje.
5. Demonske (demonološke) predaje.

³ Milošević, Ante. Sinj i Cetina u starohrvatsko doba. Split, 1996., str. 5.

⁴ <https://www.visitsinj.hr/hr/sto-vidjeti/prirodne-ljepote/rijeka-cetina> (pristup 13. 09. 2023.)

⁵ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 272.

6. Pričanja iz života.⁶

2.1. Povijesne predaje

Povijesne predaje govore o važnim povijesnim događajima i istaknutim osobama, a prve predaje o hrvatskom narodu zabilježio je Konstantin VII. Porfirogenet u djelu *De administrando imperio* odnosno *O upravljanju carstvom*, nastalom oko 950. godine na grčkom jeziku. U 13., 29., 30., 31., 40. i 41. poglavlju nalaze se vrlo važni podaci o najranijoj povijesti Hrvata pa tako bilježi povijesnu predaju o Hrvatima koji su u domovinu došli predvođeni petoricom braće: Kluk, Klobek, Kožočeš, Mukli i Hrvat te s dvjema sestrama Tugom i Bugom.⁷

Prema povijesnome slijedu hrvatske povijesne pjesme, epske pjesme i povijesne predaje mogu se klasificirati na:

1. Agrafijsku epohu.
2. Doba drevnih Grka.
3. Ilirko i rimsko doba.
4. Starohrvatsko doba.
5. Epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925.-1463.).
6. Epoha osmanske vladavine (1463.-1878.).
7. Period od konca 19. st. do 1914. godine.
8. Razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.).
9. Epoha SFRJ (1945.-1990.).
10. Period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1990.-).⁸

⁶ Isto, str. 273.

⁷ Dragić, Marko. Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 22.

⁸ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 274.

Vrlo je važno napomenuti kako se povijesne predaje najčešće kazuju kao kronikati, odnosno kao kratka priopćenja povijesnog sadržaja, a vrlo rijetko kao fabulati ili predaje koje imaju razvijenu fabulu te nikada se ne kazuju kao memorati ili predaje koje kazuju o nekakvim osobnim doživljajima. Kada govorimo o povijesnim predajama na našim područjima najviše njih govori o višestoljetnom ropstvu pod osmanskom vlašću.⁹

2.1.1. Ilirske teme

Iliri su indoeuropski narod, a nastanjivali su „područja iznad Makedonije i Tracije do Dunava. Smatra se da Ilirima pripadaju: Taulanti, Enheleji, Labeati i dr. u Albaniji; Dokleati u Crnoj Gori; Ardidejci, Daorsi, Delmati, Liburni, Japodi, te vjerojatno Histri u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini; Peligni, Dauni, Japigi i dr. koji su s Balkana doselili u Italiju. Ilirska su plemena, također, Autarijanci, Dardanci, Mezeji, Breuci, Kolapijani.

Zbog zemljopisne udaljenosti i vanjskih utjecaja ilirska su plemena razvila različite kulture. Vjerovali su u različite bogove. Govorili su sličnim jezicima. Najveći su utjecaj na Ilire imali Kelti i Grci. Iliri su bili razjedinjeni. Međusobno su ratovali. Ratovali i s Greima, Makedoncima i Rimljanima. Grci su u 8. st. prije Krista osnovali svoje kolonije na ilirskoj obali (*Epidamnos*), a u 4. st. prije Krista osnovali su kolonije na istočnoj Jadranskoj obali (*Issa*, *Pharos*). Enheleji su stvorili moćnu državu u južnoj Iliriji koja je na vrhuncu moći bila u 8./7. st. prije Krista. Državu su stvorili i Taulanti i Dardanci. Nakon toga stvorena je moćna ilirska država koja se prostirala od srednjodalmatinskih otoka na sjeveru do Epira na jugu te Dardanije i Makedonije na istoku.“¹⁰

Prvo etnički indentificirano stanovništvo ovog kraja su Iliri plemena Dalmata. Zahvaljujući njihovim čestim i dugotrajnim ratovima s Rimljanima očuvanim u rimskim spisima saznajemo nešto više o Dalmatima. Opisivani su kao ljudi visoka rasta, obrasli kosom i bradom, markantnih crta lica kakve i danas susrećemo u ovim krajevima. Također saznajemo da je njihova osnovna djelatnost bilo stočarstvo. Ostatke ilirskih nastambi vrlo je teško naći s obzirom na to su bile građene u suhozidu i prekrivene kamenim pločama, a danas se mogu vidjeti pod Dinarom. Najuočljiviji dokazi prisustva Dalmata su nadgrobne gomile razbacane iznad izvora Cetine, kod Obrovca, Bajagića, Graba, na brdu Sušanj, Podima i Kosmaču pod

⁹Isto, str. 415.

¹⁰ Dragić, Marko. Ilirske teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, «Osmišljavanja» Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, FF –Press, priredio Vinko Brešić, Zagreb 2007, str. 153.

Čačvinom, a samo rijetke od njih su istražene. Istraživači su uglavnom pronalazili oružje i oruđe izrađeno od željeza, bronce ili pak kamena. Na lokalitetu Dugiš na Cetini kod Otoka pronađeni su ostaci sojeničkog naselja s ulomcima ilirske keramike, a njegova vrijednost leži upravo u tome što je do danas pronađeno vrlo malo sojeničkih naselja kod Ilira.¹¹

Najpoznatija ilirska kraljica opjevana u raznim hrvatskim povijesnim i etnološkim predajama Teuta stupa na prijestolje 231.g. prije Krista nakon smrti supruga Agrona. Po nekim suvremenim predajama u Bokokotorskom zaljevu njezina supruga Agrona je otrovao njegov vojskovođa Demetrije Hvaranin tako što mu je u znak dobrodošlice nakon izvršene pobjedonosne vojne akcije dao da ispije vrč s vinom u koje je usuo otrov. Teuta je predajama prikazana kao najljepša kraljica koja je bila kći ljekaruše iz Narone. Prema predajama Teuta je stolovala na Šolti, u Dolu na Hvaru, Svecu (nekadašnji otok S. Andija) kod Visa, Jezeru kod Jajca, Borku kod Širokoga Brijega i Risnu u Boki Kotorskoj.¹² Polibiju ju je okarakterizirao kao nepromišljenu vladaricu što je on smatrao karakterističnim za ženu, a u narodu je ostala zapamćena po iznimnoj ljepoti, hrabrosti i mudrosti: „*Bila je puno lipa, hrabra kako lav i mudra kako zmija. Imala je muško sarce u ženskim plećima, ca dokaziju puste borbe.*“¹³

U Pločama živi predaja o Teuti koja je bila lijepa i da je voljela imati muškarce u koje se zaljubljujvala:

„Pričalo se i da je Teuta bila žena koja je proždirala muške, valjda zato šta je bila toliko lipa. Neki to ode shvaćaju da ih je ko jela il da ih je zatvarala, al malo ko misli da je bila toliko zla, iako stari svašta znadu ispričat. Većinom se misli da je ona pomogla ribarima pa da je onda bila dobra kraljica pa čak je i neki zovu vilom, koji ne znaju točno priču. To ljudi nekad pogriše jer se priče prinose s koljena na koljeno i unda ko će ti znat šta ko nadoda il oduzme i unda se znade stvorit neka skroz druga priča. Tako i za ovo, ni ja sam ne znan je li to istina, virovatno nije istina da je ona neka vila il da jede muške, al možda je istina da je nekad davno ona spasila naše ribare jer tu nema ništa čudno ni neobično. Bila je oluja, oni su bili u malin čamcim i unda je došla ona sa jačin brodom. Al kažen mora značit, ni ja ne virujen svemu šta sad čujen, iako

¹¹ Borković, Vladimir. Historijsko-geografske osnove naseljavanja Cetine. Gografski glasnik, broj 44, 1982., str. 70.

¹² Dragić, Marko. Hrvatske povijesne i etnološke predaje o ilirskoj kraljici Teuti. Nova prisutnost, XVI (2), 2018., str. 279-290.

¹³ Isto, str. 292.

ove priče koje stari pričaju, nekad se čine puno istinitije nego bilo šta šta čujemo danas. “¹⁴

2.1.2. Starohrvatske teme

Kao što je već prethodno spomenuto prve predaje o hrvatskom narodu zabilježio je Konstantin VII. Porfirogenet u djelu *De administrando imperio* odnosno *O upravljanju carstvom*, nastalom oko 950. godine na grčkom jeziku. Danas je vrlo dobro poznatu kako su se Hrvati na današnje područje naselili dolaskom iz Bijele Hrvatske na poziv cara Heraklija. Po dolasku su se našli u sukobu s Avarima koji su napadali Istočno Rimsko Carstvo (Bizant) te su nakon pobjede nad Avarima naselili bivše rimske provincije: Dalmaciju, Panonik i lirik te su na tom području organizirali tri države: Bijelu ili Primorsku Hrvatsku od Raše u Istri do Cetine; Crvenu Hrvatsku od Cetine do Drima i Drača i Posavsku Hrvatsku između Gvozda i Drave, Save i Dunava.¹⁵

Brojni arheološki, povijesni i arhivni izvori svjedoče da su Hrvati prihvatili kršćanstvo i cjelokupnu europsku kulturu već u 7. st. pod utjecajem Rimljana. Konstantin VII. Porfirogenet navodi kako je sam car Heraklije iz Rima doveo skupinu svećenika koji su pokrstili tadašnje Hrvate, a o tome nam svjedoče i brojne bazilike pronađene na ovim prostorima. Jedna od predaja o dolasku Hrvata nalazi se i u *Ljetopisu* Nikole Lašvanina, a glasi:

„Dojdoše iz priko Babinih gora Hervati najprvo u Dalmaciju i ove sadanje hrvatske i slovinske strane, s mlogim bojem istiravši Abare, ovdje se nastaniše. Prid ovim bijaše pet bratje: Kluka, Klobej, Kožočeš, Muklo, Hrvat i dvi sestre: Tuga i Buga. I od njih Dalmacija, koja je od mora do Dunava dosegla, hrvatsko ime prija, i zove se do današnjega dneva. – Upade u turske ruke Peršija; Turci se odvojiše od oblasti rimskih cesara. “¹⁶

Danas je poznata predaja o podrijetlu naziva mjesta Tugare koje se nalazi nizvodno od Sinja i Trilja, točnije uz donji tok rijeke Cetine u poljičkom kraju. Mjesto je dobilo ime po

¹⁴ Isto, str. 293.

¹⁵ Dragić, Marko. Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 22.

¹⁶ Isto, str 23.

lijepoj djevojci Tugi koja je stolovala u tom mjestu i tu podigla velebne Tugine dvore, poznatije kao Tugare:

„Daleko, daleko odakle pušu ladni vetrovi i snig vije, nalaze se visoke gore, di su u davna vremena stolovali naši pradiđovi. To se gorje zove Karpati. Naši su pradiđovi čuli kako je toplo u krajevima blizu sinjih vali, pa su pod vodstvom petero braće i dvi sestre krenili na dalek put. Jedan od braće, najstariji zva se Hrvat, a sestre su bile Tuga i Buga. Hrvat je ka najstariji brat bija snažan i jak i duž puta je branija svoj narod od zviru i neprijatelja. Tuga je bila divojka duge zlatne kose i crnih očiju. Govorilo se da je biloj vili druga. Ona je svake večeri i jutru uveseljavalala ljude svojom pismom. Onda im je bilo lakše putovati kroz šume i nizine, dok nisu napokon ugledali more. To je bila njihova nova domovina koju podilili među sobon. Bilo je dvanaest plemena. I Tuga je dobila lip kraj, ravnicu podno Mosora -Poljica. Ona je tu sagradila svoje dvore, a oko njena dvora plemići su sagradili palače. I tako je nastala gradić koji su zvali Tugini dvori, a danas se zovu Tugari. Bila je Tuga pobožna i dobra i činila svima lipega. U Policin se nije smilo govorit ružno, ni svađat ili štogodjedno drugom uzet. Svi su radili, trudili se i punu su kuću svega imali. Svi su živili u jubavi. A kad je Tuga umrla, svi su za njen plakali i nisu je Poljičani ni dan danas zaboravili. Ona i danas zna, za misečine, u biloj haljini i duge plave kose proći priko ruševina Svoga dvora u Tugarima bdiđući nad Pojičanima i Pojicama. “¹⁷

2.1.3. Osmanske teme

Mnogo je povijesnih izvora i predaja koje svjedoče o osmanskim osvajanjima, stradanjima, progonima i pogibijama kršćana i uništavanju njihovih crkva i samostana. Ostaci uništenih sakralnih građevina svjedoče o prisutnosti kršćana na ovim prostorima od starokršćanskog doba kao i razne usmene predaje o stradanjima kršćana pred Osmanlijama. Zasiđurno su se kao najgori izločini istaknuli danak u krvi i pravo prve bračne noći. Tako u narodnim predaja već pet i pol stoljeća žive predaje i legende o porušenim samostanima, crkvama, o crkvenim zvonima, o čudotvornim slikama i kipovima, o svećenicima i časnim sestrama kao i o džamijama na temeljima crkava. Često puta su ove predaje poticale

¹⁷ Isto.

povjesničare i arheologe na ispitivanje određenih lokaliteta poput lokaliteta Crkvine, Crkve, Crkvica, Crkva, Crkvišta i Crkvište.¹⁸

2.1.3.1. Fra Pavao Vučković i egzodus Ramljaka u Sinj

Nemilosrdni turski progoni domaćih kršćana, a osobito franjevacu u pograničnim područjima poput Duvna, Rame i Livna naveli su franjevce na bijeg u sigurnije krajeve. Među najznamenitijim Sinjanima je fra Pavao Vučković (1658. – 1735.) brat serdara Tadije. U listopadu 1687. godine organizirao je iseljenje Ramljaka i Duvnjaka u Cetinsku krajinu.¹⁹

O bijegu Ramljaka i njihovih fratara Duvnjaci u predaji govore:

„Na Privali, povri Prisoja, i sad se vidi kud je Gospa bižala iz Rame u Sinj, osto njezin put i trag od kola. Ljudi to i zovu Gospin put. Mnogi Duvnjaci kazuju predaje o bijegu Ramljaka i putu s tragovima Gospinih kola. Gospin put postoji i na Ljubuši iznad Mandina sela i Lipe.“²⁰

Turci su fra Pavla Vučkovića u okršaju 1697. godine zarobili u kuli u Čitluku kod Sinja. Tamnovao je šest godina u Bagdadu i Carigradu odakle je junački utekao, došao pod Sinj, načinio samostan i crkvu pod Sinjem. Ratovao je protiv Turaka i nanio im dosta gubitaka. Kad su Sinj napali Turci (1715. godine), fra Pavao se zatvorio u grad i pomogao ga braniti hrabreći junake i svaku im pomoć davao.²¹

2.1.3.2. Stradanja u Otoku Sinjskom

O stradanjima na području Otoka Sinjskog svjedoči i predaja u kojoj se bosanski paša Mehmed-paša Čelić sa šezdeset tisuća vojnika 23. srpnja 1715. god. spustio se niz Prolog te je tri dana kasnije napadnut Otok sa 360 duša sa svojim svećenikom fra Stjepanom Vučemilovićem. Otočani se se hrabro borili, ali nažalost nisu uspjeli daleko brojnije i nemilosrdnije Turke koji su ih sve isjekli, osim njih tridesetak koji su uspjeli pobjeći preplivavši Cetinu, a kazivačica Pera Norac-Kljajo iz Otoka pokraj Sinja o tome događaju pripovijeda:

¹⁸ Dragić, Marko. *Deset kamenih mačeva: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine, (I)*. Baška Voda: Mala nakladna kuća Sveti Jure. 1999. str. 17.

¹⁹ Dragić, Marko. *Zbilja o knezovima Nakićima i Vučkovićima u "Razgovoru ugodnom" i tradiciji* Školski vjesnik, časopis za pedagoška i školska pitanja 52. (3-4) Split 2003, str. 283-295.

²⁰ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 401.

²¹ Dragić, Marko. *Zbilja o knezovima Nakićima i Vučkovićima u "Razgovoru ugodnom" i tradiciji* Školski vjesnik, časopis za pedagoška i školska pitanja 52. (3-4) Split 2003, str. 283-295.

„Prid turskom navalom što se rušila niz Kamežnicu u Cetinu, Otočani su priplivali Cetinu i utvrdili se na jednom otočiću. Turci bez otpora opljačkaju otočke kuće, al' kad krenuše na Otok, u namjeri da priđu Cetinu, bili su odbijeni. Cetina se sva od turski' mrivaca napunila, šta od toga šta su se udušili kad su skočili u nju da dođu do otoka, šta od stalne paljbe Otočana, koji se iznutra braniše. Oko 360 Otočana pridvođeni ocem Vučemilom branilo se kamenjem, sikiran, živim i mrtvim tilima. U drugon naletu Turci pridu Cetinu priko vlastiti' lešina i posiku one šta nisu uspili pobić.“

2.1.4. Patnje, progoni i stradanja Hrvata pod osmanskom vlašću

Za vrijeme turske okupacije kršćani su bili izloženi raznim progonima, patnjama i stradanjima. Zasigurno su se kao najgori izločini istaknuli danak u krvi i pravo prve bračne noći. Pravo prve bračne noći vrijedilo je za sve nevjeste kršćanke koje bi na dan udaje posjetio begov ili agin predstavnik te bi ih uz pratnju vojnika odveo do begove kuće, gdje bi provela noć te bi se na ujutro na dan vjenčanja vratila kući. Djevojka je za vrijeme boravka kod age bila odjevena u tradicionalnu tursku odjeću s maramom preko glave, a sva djeca koja su se rađala iz ovoga prava bacana su u jamu.²²

Kršćanke su još uz pravo prve bračne noći bile izložene neprestanima obeščaćivanjima, agino odvođenje jedne ili pak više lijepih djevojaka sebi za ženu ili ropkinju i to su najčešće radili dok bi djevojke čuvale ovce ili radile u polju.²³ Kršćani su tako za vrijeme osmanske okupacije trpjeli razne patnje što se vidi i u predaji o begu Dvizacu koji bi kršćane zajahaoi držeći ih za kosu tjerao da ga nose na brdo Zovnicu kod Mostara i da ga nazad vrate:

„Za vrime onoga starog turskog vakta moralo je se silon bižat u ajduke, nije se moglo žvit. Koji bi naš ozgar iz Posušja ili bilo od kojeg kraja saša u Mostar, ovde bio beg Dvizac se zva, jami nož, proriže na čoviku onaj njegov kaput di će noge metnit a ujt se njemu za kosu da ga nosi iz Mostana na Žovnicu i da ga vrati nazad i onda sad more bit slobodan i sve tako.“²⁴

²² Dragić, Marko. Hajdučki harambaša Andrija Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk, Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja 46. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2020, 294-295.

²³ Isto, str. 294.

²⁴ Isto, str. 295-296.

2.1.4.1. Danak u krvi

Kao obvezna vrsta oporezivanja javlja se danak u krvi kojeg uvodi sulatn Murat II. 1420. godine. Dankom u krvi se prikupljaju kršćanski dječaci s balkanskih zemalja koje su Turci porobili te se učlanjuju u elitnu vjersku robovsku vojsku odnosno janjičare. Svako pet godina iz Crigrada su dolazili komesari/poreznici po djecu i svaki je domaćin morao reći točan broj djece, a pritajivanje je bilo strogo kažnjavano te nije postojao propis koliko se može uzete djece iz jedne kuće nego je svaki komesar po vlastitom nahođenju uzimao onoliko djece koliko je htio. Na Balkanu je dankom u krvi odvedeno dvije do tri stotine tisuća dječaka. Roditelji su na razne načine nastojali spasiti vlastitu djecu tako da su se najčešće odlučivali na podmićivanje ako pak to ni bi uspjelo onda bi ih nastojali sakriti ili pak unakaziti. Tako su brojni roditelji sakatili vlastitu djecu sijekuci im po jedan prst na ruci. Roditelji su kisto tako ženili dječake u dobi od jedanaest ili dvanaest godina budući da se oženjeni mladići nisu smjeli uzimati.²⁵

2.1.4.2. Pravo prve bračne noći

„Pravo prve bračne noći („Ius primae noctis“) je pravo po kojem su begovi i age imali „pravo“ provesti noć sa mladom i seksualno privlačnom, budućom ženom svoga kmeta. Pravo prve bračne noći vrijedilo je za nevjeste kmetova, ili slugu, jer su one bile kršćanke (vlahinje), a muslimani nisu bili kmetovi. To pravo je široko prakticirano u Europi, a posebno u zemljama Osmanskog carstva: Grčka, Bugarska, Makedonija, Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska.

Na dan udaje kršćansku mladu bi posjetio begov ili agin predstavnik, obično u počasnoj pratnji jednog odjeljenja vojnika. Predstavnik bi zatim odveo mladu do begove (agine) kuće gdje bi provela dan i noć a zatim bi je otpratio nazad njenoj kući u jutro na dan vjenčanja. Za vrijeme boravka kod bega ili age kršćanska djevojka bi bila odjevena u tradicionalnu tursku odjeću. Za vrijeme Otomanske vlasti stil oblačenja je bio pod utjecajem islamske tradicije. Bile bi odjevene u dimije skrojene od tankog, često zlatom prošaranog tkanja koje ističe ženstvenost. Kosa im je bila prekrivena maramom.“²⁶

²⁵ Dragić, Marko. Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 124-126.

²⁶ Marko Dragić, *Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411.

2.1.4.3. Križićanje – zaštita od napasnika

U narodnom sjećanju je ostao očuvan i običaj tetoviranja križa na čelo i ruke ženske djece kako bi ih Bog sačuvao turskih gospodara:

„E, ova tetovaža sinko moj, koju ja iman na ruci, nije izraz nikakvog bunta nego je imala svoju svrhu u ono vrime kad su Turci harali našin selima, u vrime kad je vlada straj i kad niko nije bija siguran. Oni bi otimali dicu i vodili ih u Tursku da budu janjičari ili sluge, kako su napravili i sa dicom velike bosanske kraljice Katarine koja je zbog toga svoje nasljede ostavila Svetoj Stolici dokle god joj se dica ne vrate na katoličanstvo. Divojke bi pak prisilno uzimali i prevodili ih na islam. Ili bi običavali iskoristit pravo prve bračne noći. Zato bi ti se ženskoj i muškoj dici od treće do osamnejste godine tetovira veliki križ ili više njih manjih jer se virovalo da ih samo Bog može sačuvat od toga zla. Sad se ti sigurno pitaš šta je to, e pa, Ante moj, to ti je bija jedan ružan običaj, nazovimo ga tako, kad bi Turci spavali s tek udanom ženom, i to prije negoli bi to učinijo njen vlastiti muž. Zato bi ti se ženskoj i muškoj dici od treće do osamnejste godine tetovira veliki križ ili više njih manjih jer se virovalo da ih samo Bog može sačuvat od toga zla. Tetovirani križ triba je naglasit pripadnost katoličkoj viri. Divojke su takve tetovirane tribale bit odbojne Turcima zbog križa, a ako bi ih ipak odveli, križ ih je podsjeća na ono šta su nekad bile i tako nikad nisu mogle zaboravit ko su i šta su.“²⁷

„U Splitu se pripovijeda kako su Turci upadali u cincarska sela i otimali djecu, uglavnom žensku. Tako od nekog bogatog *Cincara* beg zatraži kćerku za ženu. Otac nije smio odbiti bega pa mu je rekao da dođe nakon mjesec dana kad sve bude spremno za svadbu. Djevojci su istetovirali križ na čelu pa je beg nije mogao uzeti za ženu. Otada su sve cincarske djevojke tetovirale križ na čelu i na rukama. Taj događaj i danas je u narodnom pamćenju:

A cili taj običaj krenija ti je iz jednog sela, tu pokraj granice di je jedan beg zatražija od nekog bogatuna ćer za ženu. A taj bogatun nije moga odbit bega jer bi ovaj ubija i njega i ženu i dicu mu, pa mu je tako reka da dođe za misec dana kad sve bude spremno da se ženu. U to vrime oni su divojci istetovirali veliki križ nasri' čela i tako ju beg nije moga uzet. Otad se to proširilo po svim selima i sve su žene to radile.

²⁷ Isto, 127.

Križićanje (sicanje, bocanje, tetoviranje) najčešće su primjenjivali mladići i djevojke između 13. i 16. godine, a obavljalo se isključivo na: Josipovo, Blagovijest, Cvijeticu i u dane Velikoga tjedna te na Ivandan.²⁸

Osim prethodno spomenutih zločina Turci bi se nerijetko znali okomiti i na cijele svatove s ciljem otimanja nevjeste te bi nakon krvavog obračuna čitavi svatovi bili sahranjeni na mjestu zločina. Ovakav slučaj pronalazimo u Otoku pokraj Sinja o čemu nam svjedoči i naša kazivačica Pera Norac-Kljajo:

„Na Roknjači, di su naslagane one velike stine iza kapele sv. Ante je svatovsko groblje. Priča se da su tu Turci pobili svate. Kad se napravila hidrocentrala u Rudi tili su tudan probit put do centrale, ali jednome se čoviku šta je tu doša kopat nešto ukazalo, nešto čudno i on se pripa i tada se rada zaustavila, a tek se kasnije probio put par metara niže jer niko nije smio groblje dirat, a tu su kažu sami grebi, sve jedan do drugoga.“

2.1.5. Povijesne predaje i legende o čudesnom oslobođenju Sinja 1715. godine

Povijesne predaje pripovijedaju o sudbonosnim povijesnim događajima i osobama. „Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter. U njezin se sadržaj vjeruje. U legendama su sudionici Isus Krist, sveci, svete, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici. Sudbonosne osobe i događaje narod je zaodjenuo u legende.“²⁹

U cetinskom kraju najpoznatije su povijesne predaje, legende i svjedočanstva o čudesnoj obrani Sinja na Veliku Gospu 1715. godine.

Turski poraz pod Bečom 1683. godine bio je povod kršćanskim zemljama da se dignu na ustanak te su tako u tom ratovanju oslobođeni Lika, Slavonija do Une i Save te zapadni dio Srijema. Turske su se vlasti morale boriti sa svakodnevnim upadima kotarskih uskoka i naposljetku su započeli s nemilosrdnim progonima domaćeg kršćanskog stanovništva, a posebno franjevaca na području Duvna, Rame i Livna.³⁰

²⁸ Dragić, Marko. Dragić, Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 18 (1), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb, 2020., 151.

²⁹ Dragić, Marko. Predaje i legende Hrvata u jablaničkom kraju, Suвременa pitanja 22, Mostar 2016. 77.

³⁰ Dragić, Marko. Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177, str. 160.

Polovicom listopada 1687. godine fratri su zajedno s pukom bježeći pred Turcima krenuli u Cetinsku krajinu o čemu svjedoče brojni izvori: „Nakon velikog poraza Turaka, oni su se okomili na jedan domaći kršćanski narod posebno na području Duvna, Livna, Rame i okolnih mista. Zbog nemilog straha fratri iz tih područja odlučili su uteć u naše krajeve. Fratri iz Rame sa svojim narodom 1687. god. Pod vodstvom Pavla Vučkovića dolaze u naš kraj, u našu Cetinsku krajinu. Jedan od fratara šta su bižali zapalio je samostan u Rami da ga ne ostavi Turčinu. Bižeći sa sobom su ponili sliku Gospe iz Rame.”³¹

Ramski su se fratri 9. siječnja 1688. godine smjestili u Split u staru benediktinsku opatiju zajedno s Gospinom slikom koju su sakrili u kuću Jure Bubičića u Velikom Varošu za što su uz vlasnika kuće znala još samo dva fratra. Izgradnjom crkve i samostana Gospina je slika prenesena iz Splita u Sinj. Prvotna je crkva bila malena i na ne baš lijepom mjestu zbog čega su redovnici postavili temelje nove crkve pod Kamičkom 1699. godine, šest dana nakon što je Gospina slika donijeta u novu crkvu mletačkom je providuru Anđelu Emu pristigla obavijest da Turci planiraju napasti Sinj. Jedna skupina fratara odlazi u Split dok druga koju su sačinjavala sedmorica fratara među kojima je bio fra Pavao Vučković Gospinu sliku u sanduku nosi u grad, što je imalo pozitivan odjek među stanovništvom koje pronalazi zaštitu pod Gospinim okriljem. Turci su prvo krenuli na Otok gdje se unatoč hrabroj borbi tamošnjeg stanovništva samo tridesetak osoba uspjelo spasiti preplivavši Cetinu, a preostala su djeca i žene odvedena u roblje. Turci potom 8. kolovoza napadaju Sinj gdje je istoga dana izgorjela Gospina crkva pod Kamičkom. Bosanski paša Mehmed-paša Čelić 14. kolovoza 1715. godine zapovijeda opći juriš na što je nemoćni puk kao i svećenstvo potražilo nadu i pomoć u Gospi kojoj su se danonoćno molili za spasenje. Pod Gospinim zagovorom Sinjani su uspjeli obraniti vlastiti grad svladavši nemilosrdnu tursku vojsku koja se zajedno s pašom u noći s 14. na 15. kolovoza 1715. godine povukla u Livno. Gospa je tako osim na vjernike ostavila velik trag i na turske vojnike koji su pripovijedali kako su svaku noć za vrijeme opsade Sinja vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po gradskim zidinama.³²

Postoje brojne predaje o čudesnoj obrani Sinja kojih se narod s veseljem prisjeća, a posebno u mjesecu kolovozu kada je došlo do čudesne obrane, jedna od predaja glasi:

„Ljudi su se molili dva dana i dvi noći a pridružili su in se i branitelji i naša Gospa ih je čula. Sva u bilu pojavila se na gradskin zidinama, pogledala u svoje vjernike i ispružila

³¹ Isto, str. 160.

³² Isto, str. 163-165.

ruku prema Turcima. Kažu da je odala po gradskim zidinama a da su Turci počeli bižat, a neki da su umirali na mistu.³³

2.1.6. Hajduci

Padom Bosne i Hercegovine i Hrvatske u njoj se javljaju uskoci i hajduci. Hajduci su neprestano i iznenada napadali Turke po planinama i gudurama. Hajdučiju i četovanje prvi put 1550. godine spominje putopisac Zeno, a za vrijeme Kandijskog rata (1645.-1669.) uz uskoke su bili na vrhuncu svoga djelovanja. Uskoci su djelovali u skupinama na poticaj ili sa znanjem vlasti dok su hajduci bili samostalni. Mišljenja o hajducima su vrlo oprečna tako su ih jedni smatrali razbojnicima dok su ih drugi mistificirali i glorificirali. Razlog takvih oprečnih mišljenja dolazi iz njihove podjele na četiri kategorije hajduka.³⁴

Hajduci zulumčari su činili strašna zlodjela nad kršćanima pa je tako Šeh Gaibija predvodio "kupreške turske hajduke" koji su 4. siječnja 1557. godine u Rami zapalili i opljačkali samostan, a franjevce pobili.³⁵

Drugi kategoriju su činili hrvatski i srpski hajduci razbojnici. Takav je primjerice bio harambaša Nikola Maleta koji je zaprosio Anđu Bailovu iz Livna, a kad ga je ona odbila zaprijetio joj je da neće ni drugoga ljubiti i da će je od svatova oteti. Anđa se usprkos prijetnjama odlučila vjenčati za Stipu Nakića te su tako svatovi su iz Livna putovali preko Buškoga Blata, Aržanova, Sinjskoga polja te kad stigli i ugledali Šibenik i more:

„Puhmu vjetar s Velebita jako,

Okrene im barjak naopako.

To svatovim nije drago bilo,

Nešto im se loše predočilo. “³⁶

³³ Isto, str. 166.

³⁴ Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine (II)*. Baška Voda – Mostar - Zagreb: Mala nakladna kuća Sveti Jure i Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL. 2001. str. 137-138.

³⁵ Isto.

³⁶ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str 349.

Hajduci osvetnici borili su se slobodu i oslobođenje osmanske okupacije, a družine su sačinjavali Hrvati, Srbi i Muslimani. Od 17. stoljeća snažni su bili muslimanski hajduci osvetnici. Poznato je da su ti hajduci predvođeni harambašom Abdurahmanom u Ravnom (na putu iz Splita preko Duvna, Rame do Visokog) 1639. godine napali karavanu trgovaca od 400 ljudi od kojih su ubili čak njih 19.³⁷

2.1.6.1. Mijat Tomić

Među najglasovitijim hajducima bio je Mijat (Mijovil) Tomić, posebno omiljen u narodu koji i danas o njemu pjeva i priča. O tome nam najbolji svjedoči bilješka Mije Pavlinovića uz pjesmu o smrti Mijata Tomića piše:

Mihovil Pavlinović napisao je: „Tomić Mihovio, ovo je naš najglasovitiji junak u osamnaestom vieku. Rođen u Duvnu, odbio se u hajduke od turskog zuluma, i obično stanovao u Vranić-planini više polja duvanjskoga. Imao je liepu kitu od četrest i dva druga, pravu četu... Hercegovinom i Primorjem mnogo se o Mihatu pjeva i pripovieda. On je imao svoje najvjernije jatake u Primorju u selu Drašnicama (kod Makarske), koji su mu prah, olovo i opanke nabavljali, pa i dolazili u četu: i nema vele godina da su se posmicale crljene ječermes, koje je on svojim prijateljima darivao. Mihata zakloni ženu u Primorje, pa se podigao na Turke, kad su oni najokrutnije bjesnili po Bosni i po Hercegovini; i on je najveće narodu omilio, jer je bio od onih hajduka, koji ne imadu ništa hajdučkoga, do svoje junačke slobode. Cio život hajduka Tomića Mihata bio je najsajjniji izgled, kako da se sveti poganskom zulumčaru narod, kojemu ne ostaje zaštedena nikakva svetinja: pa ga je zato narod i obljudio, i tako ga je čuvao od svake izdaje, da je i danas poslovica: *tko te pita za Mihatove konake*; (tko te pita za ono što se ne pristoji? Za ono što kazati nemaš? Za ono o čem nije govora?). *Ne pitam te ja za Mihatove konake*; tj. za stvari, o kojima nije govora. Smrt Mihatova drugi nam je izgled, čega se ima najviše bojati podjarmljeni narod: lakomosti za blagom i za gospodstvom. Lakomost Ilije Bobovca izdade kuma svoga; lakomost nas izda Turčinu, pa i danas pod njim drži njeke naše liepe pokrajine.“³⁸

³⁷ Isto, str 351.

³⁸ Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine (II)*. Baška Voda – Mostar - Zagreb: Mala nakladna kuća Sveti Jure i Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL. 2001. str. 142.-143.

2.1.6.1. Andrijica Šimić

Andrija Šimić uz Mijata Tomiče jedan je od najglasovitijih i najrazboritijih hajduka rođen 22. studenog 1883. godine od oca Ivana i majke Ive rođ. Milas u Alagovcu kod Gruda. Andrija je uz pet sestara imao brata Jakova. U Mostar odlazi sa četranaest godina kao kmet hadži Mahmudu Tikvini i tu je ostao deset godina. Prve je četiri godine agi čuvao stoku, a nakon je izučio zanat pravljenja noževa i pušaka. Zbog niskog rasta prozvali su ga Andrijica, a uz to je bio izrazito nemirna duha i sa izvanrednim osjećajem za pravdu. Andrijica se nije mirio s teškim seoskim životom te je s rođakom otvorio krčmu no nakon nesporazuma oko krčme odlazi u Gabelu gdje je pola godine radio kao kovač, ali se vratio u rodno mjesto i sa susjedom otvorio novu krčmu. Velika nepravda koju je svakodnevno doživljavao u njemu se probudili želju da se suprostavi i izbori za pravdu. Tako je otišao u hajduke u planinu 1859. godine. Pri odlasku je uzeo očev handžar i napustio svoju kuću i selo te se našao na putu što od Posušja ide prema Imotskom. Andrijica je strpljivo čekao na putu dok je oko njega sve bila šuma i nakon sat-dva naiđe jedan Turčin na konju, Andrijica mu uzme pušku i srebro što je imao sa sobom od kojeg je pola podijelio sirotinji po selima, a pola poslao svojim. I tako je nastavio hajdukovanje te nije bilo silnoga Turčina, niti bogatog trgovca, niti napuhanog gazde, koji se nije bojao kad bi trebao krenuti na put budući da ih je sve Andrijica s družinom dočekivao po drumovima. Nažalost i u hajducima je Andrijica pretrpio nepravdu kada ga je izdao Josip Dundić u Aržanu kod Sinja. Uhićen je 5. studenog 1866. godine, odveli su ga preko Sinja, a kad je bio preko puta crkve Gospe Sinjske, poklonio se Sinjskoj Gospi. Dvije godine je proveo u tamnici u Splitu, Imotskom, Duvnu, Livnu i Ljubuškom. Bježi u hajduke 1868. godine prepilivši rešetke vrućim limom koji je bio ukuhan u kruh.³⁹ Šimićev rođak Pero Sabljo pripovijedao je da je Andrijica nakon izlaska na slobodu iz Splita sa svojim stricem dojahao u Sinj i tu su mu našli hajdučko odijelo i uslikali ga. Pero je uz javorove gusle pjevao pjesmu o svom rođaku Andrijici Šimiću:

*Rodi majka guju šarevitu
U Grudama, selu krševitu
To ne bila guja, ni zmija,
Već to bio momak Šimića Andrija.
Kavurineti tri vola imaš,*

³⁹Dragić, Marko. Hajdučki harambaša Andrija Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk, Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja 46. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2020, 296-299.

*Sto i dvajest groša dati moraš.
Zašto gospodaru tako cviliš raju?
Da ja dvajes groša platim više,
Tako zakon nigdi ne piše.
Šimić Ivan vidi nema kud ni kamo,
Dade pare okreni se tamo,
A Ivan ni od koga pomoć ne imade,
Sinovi mu podaleko rade.
Kad je uvečer za večeru bilo,
Sve je otac sinovim povidio,
Da ih jesu Turci ucivilili.
Kada li je danak osvanio,
Andrija se puškom zametnio,
Pregazi goru i ravnicu,
U Ljubuški da traži pravicu.
A kad dođe do Ljubuškog gradu,
Turskom sucu stade kazivati,
Sve istinu, ništa ne lagati.
Turski sudac ništa ne viruje,
Oštro gleda i teško ga suje.
Turci nisu kako vi kažete,
Već tužite da ih naružite.'
Vidi Šimić da ne da pravicu,
Već bi ga rada stavit u tamnicu.
Kojmekane vira ti je moja,
Ne straši mene vika tvoja,
Ja odo tamo u Glavicu,
U gustu lužinu da naplatim,
Turčinu zadužnicu.
Turski sudac na njegov oči izbuljio.
Sta to bališ ili si poludio?'
Šimić veli: Ja odlazim sada,
Kad se vratim kazat ću ti tada.'
Pa poleti doli niz čaršiju,*

*U se turi žežeru rakiju,
Bježi iz Ljubuškog grada,
Da ne dopane većega jada,
Pravo zdravo preko polja širokoga,
Sve do blizu grada Imotskoga.
Ali eto ti Kadijevića Jove,
Gdje mu Šimić Božju volju zove,
Još mu Jovo bolje prifatilo,
Ti mi Andre zdrav i veseo bio
I ja sam davno kuću ostavio.⁴⁰*

Andrijice je u narodu ostao zapamćen kao majka sirotinjska te je tako bogataše je kažnjavao ako su tlačili sirotinju, oduzimao im opljačkana bogatstva i dijelio sirotinji. Pomagao je i štitio sirotinju i kmetove. Od Turaka je kupovao zemlju i dijelio siromasima. Narod pripovijeda da je davao i novac siromasima da grade kuće kao i da je od Turaka kupovao zemlju i dijelio je siromasima. Usprkos turskoj nemilosrdnosti Andrijica je uspio sačuvati svoje plemenite ljudske odlike pa tako nikada nije dopuštao ubijanje ranjenih neprijatelja, napade na poštene ljude, a ujedno nitko od njegovih hajduka nije smio biti nepristojan prema djevojkama.⁴¹ O njemu su tako pjevane brojne epske i lirske pjesme te brojne od njih narod i danas pamti. U Sinjskoj krajini u kulturalnom pamćenju je kronikat:

„Sve šta bi Andrijica takvima uzeja, dilija je sirotinji. Onima najsiromašnijin zna je noću prid kuću dotrat kravu ili vola. Moš mislit radosti ujutro, kad bi se čeljad digla i vidila blago zavezano prid kućerkon. Nešto je novaca čuva od toga kupova parcele od Turaka. I onda bi te parcele dariva siromašnin.“⁴²

Andrijica Šimić je na području Sinja, hajdukovao na planini Kamešnici. Stanovnici Otoka Sinjskoga pripovijedaju otkuda dolazi i naša kazivačica Pera Norac-Kljajo, koja kaže:

„Ajdukova po Kamešnici, od Kuraja do Svilaje - to je bio njegov teren. Evo ovde u Ikana Jurele pokojnoga dolazio u kuću. Ikanov did pokojni š njen surađiva. I sad ima

⁴⁰ Isto, str. 306-308.

⁴¹ Isto, str. 319.

⁴² Isto, str. 320.

dvi katrige, ima lulu, nož, sve šta je Šimić ostavlja. A on bi to gazdon nosio, a sirotinjon dava. Bio taki.(...) I onda kad je došao u Sinj na pijacu. I kad je u Sinj doša, kažu vako dočeka ga narod! Krcato! Dolazi ajduk iz zatvora nakon dvajst i više godina. Onda uz pratnju uputio se u svoj rodni kraj, u Grude. Kaže: „Kad je doša do Kamena mosta, tu ga čeka mlađarije dosta. Tu se cili kraj skupio. “

2.2. Etiološke predaje

Etiološke predaje nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba i iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja, virova, ponora te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima. A sva težnja k objašnjavanju i tumačenju etioloških predaja stara je koliko i ono što one tumače, a ovakva vrsta predaje nastaje na povijesnoj, mitskoj, eshatološkoj, demonološkoj, legendnoj razini. Neke su predaje nastale na temelju pričanja iz života te su u tim predajama sačuvana sjećanja na znamenite ljude i događaje iz najstarije povijesti, a ujedno se uspomene na te znamenite osobe i događaje čuvaju i mnogobrojni toponimi.⁴³

U Sinjskoj krajini na zapadnoj strani Gale, malenog mjesta sjeveroistočno od grada Sinja na udaljenosti od 6 kilometara, nalazi se izvor pitke vode Kosinac koji vodom opskrbljuje cijeli Sinj te većinu okolnih mjesta. Ovaj izvor prati predaja o nastanku njegova imena koja kaže kako je dobio ime po Kosjencu jednom od petorice braće koji su zajedno sa dvjema sestrama predvodili doseljavanje Hrvata u današnje krajevna početku sedmog stoljeća, kazivačica Pera Norac-Kljajo:

„Bilo je to u zemane kad su Rvati dolazili. Bilo njizi petorica braće i dvi in sestre. Jedan od nji bijo je Kosjenac i prolazeći ovin našin krajevima napijo se ladne vode s ovog našeg izvora i eto od tada se po njemu zove Kosinac. Taj izvor nikad nije prisušijo, nit će. “

⁴³ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

Jedan od lokaliteta u Sinjskoj krajini kojeg prati zanimljiva predaja o postanku zasigurno je i lokalitet Mojanka na Kukuzovcu u neposrednoj blizini grada Sinja, na putu prema Splitu. Cijeli sinjski kraj zna za predaju o Anki i njezinim svatovima te o njihovoj tragičnoj sudbini:

„Mojanka je misto na Kukuzovcu, kad se ide iz Sinja prema Splitu na desnu ruku. A to se zove Mojanka po tomu što je nekad bila djevojka Anka koju su svatovi vodili, a dočekala ji neka jača sila i poubijala svatove i Anku odvela. Za Anku se ne zna šta je od nje bilo, a mater njezina kad je to čula, išla je po Mojanki i tražila Anku među mrtvima i žalila je: „Anka moja, moja Anka, jedna tvoja majka!“ I po tomu događaju i kako je ona žalila nadjelo se ime, prozvalo se imenom Mojanka. “⁴⁴

Kao što je već prethodno spomenuti za vrijeme turske okupacije Turci su činili brojne zločine pa tako brojne predaje svjedoče o stradanjima, progonima i pogibijama kršćana i uništavanju njihovih crkva i samostana. Zasigurno su se kao najgori izločini istaknuli danak u krvi i pravo prve bračne noći. Većini je djevojaka kao i sveukupnom stanovništvu u najbolnijem sjećanju ostalo silovanje žena i djevojaka pa su tako postojali pojedini slučajevi gdje su se djevojke odlučivale na smrt kako bi očuvale vlastitu čast, a jedna od njih je i djevojka Marija po kojoj je nazvan lokalitet Marijina jama:

„Moja baba mi je pripovidala priču o dvi mlade cure, Jeli i Mariji šta su išle u prašku u planinu i šta su ih napali Turci i tili ih poturčit. Jela se od stra odma pridala i poturčila, ošla živit u Bosnu i izrodila gori dicu. A Marija šta je sa njon bila nije se tila poturčit već je bižala prid Turcima i bacila se u jamu da je ne odvedu. Tu je poginila, i od tada se ta jama zove Marijina jama. “⁴⁵

⁴⁴ Isto, str. 379.

⁴⁵ Dragić, Marko. Povijesne i etnološke predaje iz Otoka Sinjskoga. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici) (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018., str. 284.

U Otok pokraj Sinja očuvala se etiološka predaja kojom se tumači nastanak kumove slave koja je pučki izraz za svijetlu vrpču na zvjezdanu nebu, mliječnu stazu, kazivačica Pera Norac-Kljajo:

„Doli na zemlji bila su dva kuma, od kojih je jedan bia nepošten i zavidan onome drugome. Živili su na dva kraja sela i među njima je bilo veliko polje. Nepošteni kum je uvijek po noći kra slamu iz plasta poštenoga kuma. Dok je prinaša slamu priko polja tako se ona za njin razasipala. Kako se odavna Zemlja zaklela Raju da se sve tajne doznaju, tako je Bog na nebu razasuja svitleću slamu. I svi sa Zemlje mogu vidit kako se nepoštenom kumu rasula slama po polju. “

U Otoku pokraj Sinja još uvijek živi predaja o postanku duge:

„U davno doba Bog je učinija tu šaru na nebu da ostvari želju onima koji nisu zadovoljni onim šta su. Pa ako se koji muški želi pritvorit u žensko mora pribacit svoju kapu priko duge, protrkat ispod nje i na drugoj strani uvatit kapu. Ako bi pak koja ženska se tila pritvorit u muško mora svoj šudar pribacit priko duge i kad ga na drugoj strani privati odma muško postaje. Ali nikome to nije uspilo do danas, jer taman kad ti se učini da si poda njon i da je moš pribacit ona ode dalje od tebe i nikad je moš doseć.“⁴⁶

2.3. Mitske predaje

Mitske predaje pripovijedaju o vilama i povijesnim osobama kojima je narod pripisao nadnaravnu moć. Vjeruje se da su pomagale su junacima i samo noću dolazile u sela. Priča se da su zavodile mladiće javljajući im se u snu dok pojedini pripovijedači pripovijedaju da su ih vile izliječile, drugi da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju te se isto tako pripovijedalo da su pomagale nejakim pastirima kao i da su mlade prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu. Vjerovalo da su zlo jedino ako im se tko zamjeri otkrivši tajnu da im je jedna noga magareća, konjska ili kozja. U narodu se vjerovalo da su vile bajkovite ljepotice u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama s dugom zlatnožutom počesljanom kosom i modrim ili zelenim očima te su imale nadnaravnu moć. Narod pripovijeda i o vilenjacima i vilinčetu. Bizantski pisac Prokopije iz Cezareje spominje vile u 6. stoljeću, još se spominju i u

⁴⁶ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 425.

Zlatnoj legendi Ivana Zlatoustog s početka 12. stoljeća, a o vilama su još pisali i Vraz u Kolu i Ivan Kukuljević Sakcinski.⁴⁷

2.3.1. Vile

Vile su česta stvorenja u mnogim svjetskim mitologijama pa tako u hinduističkoj i budističkoj mitologiji prikazu vila odgovaraju apsare dok su u grčkoj mitologiji nimfe bile polubožanske mlade žene koja imaju obilježja vila. U hrvatskoj tradicijskoj baštini kraljice ljelje nazivaju se i rusaljkama, slavenski naziv za vodene vile u koje su se po nekim predajama pretvarale rano preminule djevojke i žene. Tako neki antropolozi smatraju da su u narodnoj mitologiji rusaljke nasljednice vila, a u južnoj Dalmaciji blagdan Duhovi naziva se Rusalije dok Slovenci taj blagdan nazivaju Risale, a risalčak, risalček, risaliček slovenski je naziv za svibanj.⁴⁸

Slovaci za vile smatraju da je riječ o dušama zaručnica koje su umrle poslije zaruka te tražeći mor lutaju od šume do šume. Dok Poljaci o vilama pripovijedaju kao o dušama lijepih djevojaka koje zbog svojih grijeha vječno lebde između neba i zemlje, a Srbi tvrde da se rađaju iz rose s nekog crvenog jesenjeg cvijeća. Hrvati pak pripovijedaju da je Bog iz raja prognao Adama i Evu te se naposljetku sažalio te odlučio sići na zemlju i vidjeti kako žive, a kada ih je pronašao, upitao ih je koliko imaju djece. Adama i Evu bilo je sram što imaju mnogo djece te su tako slagali da imaju šestero iako su ih imali dvanaestero na što im Bog odgovori *Koliko vidljivih, toliko nevidljivih* i od te zatajene djece nastanu vile. Naravno postoje i druge predaje pa tako jedna od njih kaže kako je Eva zatajila najljepše kćeri i zato je Bog odredio da te kćeri budu vile, da ih nitko ne može vidjeti i da su one posebne.⁴⁹

Percepcija vila razlikuje se u zapadnoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama pa su tako u britanskim mitskim predajama vile mala šumska stvorenja s krilima, okupljeno oko rijeka, potoka, cvijeća, a u hrvatskoj i slovenskoj mitologiji vile su bajkovite ljepotice u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama s dugom zlatnožutom počesljanom kosom s cvjetnim vijencem na glavi i modrim ili zelenim očima, milozvučnog glasa, hitre i vitke. U narodu se pripovijedalo da su zavodile mladiće javljajući im se u snu, a isto tako su među narodom postojale predaje o

⁴⁷ Isto, str. 429.

⁴⁸ Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 221.

⁴⁹ Isto, str. 222.

ljudima koje su vile izliječile kao i da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju. Pripovijedaja se da su vile donosile blagoslov mjestu u kojem su obitavale te su svojim dobročiniteljima ostavljale bogate darove, koji bi se pretvorili u prašinu ili ugljen u slučaju ljudske pohlepe. Za Hrvatskoj je često vjerovanje da su vile ljude darivale tjelesnom ili duhovnom snagom pa su tako nejakim pastirima darivale jakost, a ljepotu neuglednim djevojkama. U ophodu ladarica - ivančica s cvjetnim vijencem na glavi na blagdan 24. lipnja. ogleda se vjerovanje o vilinskom pomlađivanju ljudi. Držić u svojoj Noveli o Stancu spominje ovu vilinsku sposobnost pomlađivanja ljudi. Tako Držić navodi kako su se prema predaji 24. lipnja na Ivanje pomlađivale ljude te se to vjerovanje sačuvalo u običaju ophoda djevojakaladarica koje obilaze kuće s cvjetnim vijencima na glavi.⁵⁰ Uz pomlađivanje za vile se vjerovalo da daruju i znanje i vještine pa tako neke predaje i pjesme o vilama imaju odgojnu funkciju, primjerice:

*„Kladila se vila i djevojka
ko će bolje poraniti rano,
i donesti vode iza gore
i pomesti bile dvore svoje.“⁵¹*

Osnovna uloga odgojne funkcije je odgoj ljudi da budu obzirni, skromni, dobri, a djevojke i žene podučavaju pravljenju kruha, tkanju i raznim drugim kućanskim poslovima. Također, vjerovalo se da su vile pomagale hajducima u borbama pa je tako vila kada su se Turci spremali osvojiti Sinj obavijestila Sinjane da se pripreme za obranu i spase vlastiti grad.

U Sinju i danas među stanovništvom postoje razne predaje o susretu s vilama pa se tako jedna od njih zbila na Svilaji:

„Jedan je čovik bija u Svilaji di je čuva stoku i obrađiva zemlju. Bilo je to u vrime lita. Kad je pala noć, on je nakon nekog vrimena otiša na tavan i zaspa. Spava je neko vrime i tada je čuja kako je neko otvorija vrata i uša u kuću. Nije se diza iz svog ležaja niti se javlja, samo je pogleda ko je to. U prizemlju kuće, oko ognjišta, vidia je tri ženske osobe s dugim kosama, koje su tiho sile oko ugašene vatre. Malo-pomalo su je opet upalile i tako su u tišini sidile i grijale se, jer su noći u Svilaji ladne čak i liti. To je potrajalo neko vrime, možda jednu uru. Nakon toga su one zaprećale vatru i izišle

⁵⁰ Isto, str. 222-223.

⁵¹ Isto.

vanka u noć i ostavile sve onako kako su i našle. Čoviku na tavanu se uopće nisu ni obraćale, a ni on njima.“⁵²

U narodu se često puta mogu čuti predaje o vilama koje su zapele u granje, a najčešće ih pronalazi pastir ili pastirica te bi bili nagrađeni ukoliko bi ih oslobodili tako da im nijedna vlas kose ne prekine:

„Curica je u Svilaji dok je čuvala ovce i krave naišla na žensku osobu kojoj je kosa bila zapetljana u kupinu. Ta je žena bila lipog izgleda, obučena u svitlu haljinu, mlađa i duge kose. Imala je u svemu izgled čovika osim šta joj je jedna noga bila ka u magarca, a druga ljudska. Bila je to vila. Ona je zamolila curicu da joj lagano otpetlja kosu iz kupine i da joj nijednu dlaku ne prikine. Curica je bila pažljiva i uspila je ispunit vilinu želju. Za nagradu, vila joj je dala malu vrićicu punu zlatnika, al je upozorila da je ne smi otvarat dok ne dođe doma. Curica je poslušala i nije je otvarala sve do blizu kuće, al tada više nije mogla izdržat od znatiželje. Otvorila je vrićicu i pogledala u zlato, al je onda ono prišlo u ugljen. Tako je svojom krivnjom ostala bez nagrade. Al svejedno, bila je zadovoljna jer je znala da su vile po pričama starijih znale otimat momke i dicu općenito, koji bi im onda morali bit sluge neko vrime. Sad je nešto takvo šta se curici dogodilo nemoguće jer su po pričanju starijih, fratri ukleli vile koje više ne izlaze iz špilja i jama, sve dok kletva ne prođe.“⁵³

2.4. Demonološke predaje

Demonološke (demonске) predaje u osnovi imaju osobni doživljaj, susret s demonološkim (onostranim) bićem. Najčešći demoni u toj vrsti naših predaja su: vještice, stuhe, irudice, kuga, kučibabe, vukodlaci (kodlaci, kudlaci, kozlaci), čaratani, đavao (vrag-crni ovan, crni pas).

2.4.1. Vještice

Po narodnom vjerovanju vještice su stupile u savez s đavolom pogodbom koja se potpisivala krvlju te bi tako stvarna ženska osoba đavlu prodala Dušu, a đavao bi njoj dao natprirodne moći. Zamišljene su kako jašu na metli s grbom na leđima i dugim nosom, ulazile su kroz ključanice, jele djecu, spolno bludničile s đavolom, držale tajne sastanke, izazivale

⁵² Isto, str. 229.

⁵³ Isto.

razne bolesti i ludilo, spremale masti za ljubavne napitke i gušile pri spavanju. 1275. godine u Tuluzi spaljena je prva vještica, a posljednja 1793. godine u Posanu. Smatra se da je u tom razdoblju spaljeno do milijun vještica, a u Hrvatskoj je spaljivanje vještica zabranila Marija Terezija 1758. godine. Razlikuju se vještice u bajkama i demonološkim predajama. Vještica u bajci je bezimena i zla, a u predaji je to stvarna osoba koja prenosi zlo.⁵⁴ Vještice se još nazivaju: more, štrige (štringe), coprnice, babe, stuhe.⁵⁵

U narodu je prevladalo vjerovanje da se mogu vidjeti sve vještice koje su u crkvi te da ih svećenik sve vidi dok ih vjernik može vidjeti samo ako se drži za svećenikov habit. Tako se brojne magijske radnje vežu uz blagdan svete Lucije kao najkraći dan u godini, poput one o izradi drvenog stolčića, čija izrada mora trajati punih dvanaest dana, a svrha mu je da se na polnočki isključivo s njega može ugledati i prepoznati koja je žena vještica. Vjerojatno je velikom broju ljudi prva asocijacija na riječ vještica pogrbljena starica koja leti na metli i ono je rašireno u poganskim obredima plodnosti čiji su sudionici imali običaj zajahati metle ili motke i proći s njima preko polja kako bi ih učinili plodnima, a isto tako postoji vjerovanje da vještice leteći na metlama izljevaju svoje čarobne napitke u mora kako bi napravile oluju. Puk je pripovijedao i kako bi se u sumrak kada bi se spremale poletjeti od kuće, mazale bi se nekom tajanstvenom mašću i bajale: *Ni o trn, ni o grm, već na pometeno guvno* kako bi ih demonske sile odnijele točno tamo gdje su naumile, a ne u kakvu šikaru ili trnje.

Također zanimljivo je kako se vještičja oprema ne smije dijeliti ni posuđivati već mora biti ručno rađena i korištena isključivo u unaprijed određenu svrhu koja se ne smije mijenjati, a glavni izvor njihove moći bio je mjesec te su se tako svi izrađeni predmeti stavljali na prozor kako bi mu bili bliži. Za magični krug koji se iscertava pomoću svetog bodeža crne boje smatra se da simbolizira vještičje unutarne ja, a samo ponekad umjesto njega koriste se mačevi ili palice napravljeni isključivo od prirodnih materijala. Vještice su imale svoje oltare kao centar rituala na kojima su se nalazili crni i bijeli predmeti kao simboli dobra i zla u prirodi. Oltar je ukoliko se ritual odvija u zatvorenom prostoru bio stol ili drvena kutija, a ukoliko se odvija na otvorenom kao oltar koristi se stijenje ili drveni panjevi. Ponekad se na oltaru mogu naći i mač, lubanja, bodež bijele drške ili stang odnosno štap s četiri zupca koji simbolizira Rogatog Boga. Jedna od asocijacija koju često vezujemo uz vještice jest vještičja kugla. Napravljena je od

⁵⁴ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017. str. 81-82.

⁵⁵ Isto.

stakla i najčešće je plave ili zelene boje, a koristi se da bi hipnotizirala određenu osobu ili kao zaštita od zla i loše sreće.

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi vještice su imale zle oči, zlo srce, a dušu đavolsku te su okupljale na posebnim mjestima u sumrak ili oko ponoći i pričale kome su naudile te se dogovarale gdje će učiniti sljedeće zlo. Vještice su bacale uroke na ljude i donosile nesreću, a govorilo se da vještice imaju moć napustiti svoje tijelo dok spavaju i tada njihov duh kroz usta izlazi vani u obliku crne muhe i odlazi u daljinu, odakle se pretvara u neku drugu životinju i čini zlo ljudima. Ovakav motiv pretvaranja vještica u neku životinju vrlo je čest u europskoj usmenoj tradiciji pa tako kada se pojavi vijor, seljani kažu da to vištica kolo vodi. Neki su uvjereni da župnik, kada se služeći misu okrene prema puku, vidi sve vištice i višce, samo on to ne smije javno reći. Ako bi u sumrak ili uvečer u kuću uletio kakav leptir, ukućani su ga nastojali što prije uhvatiti jer se vjerovalo da je to posjet neke vještice, koja je došla izvidjeti situaciju i pripremiti teren za svoj posjet. Kada bi ga uhvatili prvo bi mu morali potrgati krila tako da više ne može letjeti i baciti ga van govoreći: *Dođi sutra, dat ću ti soli*. U slučaju da drugo jutro kakva starija mještanka prva navratila u tu kuću, odmah bi se posumnjalo da je upravo ona sinoćnja vještica koja ih je posjetila.

U jugoistočnoj Europi bilo je rašireno vjerovanje u opasnost zlih očiju prema kojem se vjerovalo se da su djeca, telad, janjad i drugi mladi organizmi, ali i odrasli, te stoka, voćnjaci i druga imovina neotporni na urokljivost koja nastaje pogledom urokljivih očiju te čuđenjem i hvaljenjem. U Bosni se vjeruju da je ona žena urokljiva ako su joj oči šarene odnosno zelene i plave boje. Narod je vjerovao da od urokljivih očiju mogu stradati domovi i štale od požara, groma ili kakve druge nepogode. U narodu se vjerovalo da će se otkriti je li dijete urečeno ako njegova majka uzme žravku i baci je u vodu, a ako žravka potone dijete je urečeno i žena onda moli protiv uroka. Prvo se moli Očenaš te se bolesnik umiva vodom u kojoj je ubačena žravka plutala i sve do naših dana sačuvao se običaj da se čuđenje i hvaljenje maloga dijeta poprate riječima: *Ne ureklo se: Ne budi mu uroka; Dobra mu (joj) srića! Bog mu bio u pomoći! Ne bilo mu Naude!*

Pripovijedač Ante Rančić iz Brnaza kraj Sinja Ante Rančić u svojoj pripovijedi *Na Muć pod orah* progovara o vješticama:

„Dođe ti žena i mater njegova pa uzeše niku šipku, udariše oni starinski prikklad, izvadiše niki lonac masti neke, namazaše se, bogami ona skoči na stolac, ona skoči na neku drugu stvar, i s vragon, zajašile na panje, kaže:

- *Ni o drvo ni o kamen, nego na Muć pod ora(h)!*

Bogami, odletiše one obe. Nu ti boga, šta ću ja, e ja ti kažen, iden i ja!

Uša u kuću unutra, kad su one odletile, doša ti ja, uzmen onu šipku, po prikladu puknen, priklad se rastvori, izvadi ja oni lonac kaže namaza se i ja, ali u zā čas po me, ja se privari. One su govorile – kaže- i o drvo ni o kamen, nego na Muć pod ora, a ja bidan se privarija pa »i o drvo i o kamen pa na Muć pod ora.

E – kaže - zajašin i ja na niku panjinu – kaže – pa konj leti kaj lud, e o drvo, e o kamen, e o drvo, e o kamen, pa na Muć pod ora. Kad ja doša tamo – kaže – to se jide, to se pije, svega i svašta tamo. Kolko god oš. “⁵⁶

2.4.2. Vješci

Osim vještica još se vjerovalo da postoje i vješci, koje narod još naziva višci, višćuni, višćine. Riječ je o demonskim bićima, koja u narodnom vjerovanju imaju sposobnost pretvaranja u životinje, a prema predajama iz Zagore pretvaraju se u orlove i izazivaju strašne oluje:

„Kad san ja bija dite, onda san vidija dva orla. Sprema se nevrime, znaš ono: grmi; a orli ispid toga nevrimenta. Prave krugove, i sad, nekad se malo spuščaju, nekad dižu; i onda ovi čobani kažu: Evo višćina, sad će, kaže, krupa. I oni su tako odletitli ispid tog nevrimenta; a posli došlo to nevrime i udri krupa. I... kad san god ja vidija take orlove – nekad budu dva, nekad samo jedan – svaki put dođe krupa! “

2.4.3. Mora

Mora je bila cura zle krvi, željna mlade krvi. Kad ne more da se mladosti drukčije dočepa, tare i mori mladost pri spavanju. Za more je poznato da više vole mušku krv nego žensku s obzirom da muško mori od želje, a žensko od zavisti.

Jedna od pripovijetki o mori koja je odvela nekog mladića:

Pričalo se da se nekog momka dovezala mora. Svaku noć dok on zaspi, ona pritisni. Nit je mogo čim krenuti, nit glasa dati. Kaziva ćaći, kaziva materi, svejedno. Snažan je bio, al opet nije je mogo nikako uvatit. Pane mu na pamet, da ode u crkvu,

⁵⁶ <https://www.scribd.com/doc/306945580/Maja-Boskovic-Stulli> (pristup 13. 09. 2023.)

nožem ustruže malo klačarde s Gospina oltara, metne u karticu, zašije u krpu i metne na se. Nikad više nije došla. Niko mu to nije virova, al se od tad uvik pričalo o tome.⁵⁷

U narodu su ostale zapamćene i irudice kao demonološka bića koja su predvodila olujno nevrijeme te su ostale su pjesme s motivima irudice, a jedna od njih je i pjesma koja štiti od groma koju mi je rekla kazivačica Pera Norac-Kljajo:

Biži, biži, Irudice,

mati ti je poganica

od boga prokleta,

svetog Ilije sapeta.

Plače momče, a plače divojče,

Čuvaj, čuvaj, sveti Ile,

jer po nebu lete strile,

da mi koga ne ustrile!

2.4.4. Vukodlaci

Demonske predaje o vukodlacima pripovijedaju kao o mrtvacima koji su se zbog teških grijeha četrdeset dana nakon smrti ustajali iz groba. Vjeruje se da su pojavljivali kao mješavina puna vina ako su za života bili pijanice, a ako nisu bili pijanice pojavljivali su se u obliku mješine pune vodom. Vukodlaci su uvijek prikazani zli s nastojanjem da naškode čovjeku, a često uzimaju različite životinjske oblike i rema pričama oni se okupljaju na raskrižjima putova od dvadeset tri do dvadeset i četiri sata te za čovjeka nije dobro da zatekne na tom putu jer bi mu se moglo dogoditi zlo. Upravo zbog toga su se na raskrižjima putova postavljalo raspelo kao obrana od zlih sila.⁵⁸

⁵⁷ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017. str. 11.-113.

⁵⁸ Isto.

U Vinišću kod Trogira vjerovalo se u kodlake (vukodlake) koji su posebno mogli naškoditi djeci, pa kad bi djeca, a i odrasli, hodali noću (pogotvo kraj groblja), držali bi palac u ruci i tri puta izgovarali:

Zapori kozlakov.

Isus prid nan,

Gospe za nan.

Ili:

Isusova brado,

Marijino mliko,

tri mise Božićne,

tri mise Uskrsne,

slavno sveto Vodokršće.⁵⁹

U Sinjskoj se krajini vjerovalo da vukodlak nestaje ako ga se probode kolcem i da se pojavljuje u obliku mješine nakon smrti. Maja Bošković-Stulli u svojoj knjizi Studije i građa o Sinjskoj krajini (1968.) donosi predaju kazivačice Ane Sikirice, rođene 1923. godine. Anina predaja govori o djevojci koja se nije htjela udati ni za koga drugog osim za svojega preminulog dragog. Djevojku je majka na Badnjak poslala pred kuću da skupi malo granja kako bi badnjaci gorjeli i tada je ugledala svog pokojnog dragog koji se povukodlačio:

„(...) A cura izađe, a dočeka je ta momak, kao da je vukodlak. Lati curu, odnese. Mater zove di je, di je, nema je - kad odnese u šematorije u greb. A onda tu neko drugi se ukopa, još i čuli u tomu grobu di govori: „Stoj s miron, ne kreći, stoj s miron, ne kreći.” A oni onda to 'nako sitali se, domišljali u selu, sigurno je vukodlak odnija, ta njezin momak. A oni onda ajmo kako ćemo otvorit grob, kako ćemo je spasit, izvadit. Oni dođu, skupe selo, otvore grob. A on se oko nje smota, a ona leži, smota se oko nje i on je uvijek štiplje. Uvijek je on štiplje, a ona jadna uvijek više: „Stoj s miron, ne kreći, stoj s miron, ne kreći!” a oni velikon onon kočion u nj, u tu mišinetinu - to je sama

⁵⁹ Isto, 113.

mišinetina, i ubiju ga i škapulaju nju i dovedu je kući. Dobro ako je danas živa, ma nema je više. ⁶⁰

Ova predaja nama svjedoči kako se u narodu za obranu od vukodlaka koristio gologov kolac koji bi se zabio u vukodlakovo srce i tek tada bi nestao, a tome nam svjedoči i naš kazivač Mirko Romić, koji kaže:

„Predaja kaže kako se s glogovim kolcem ubijaju vukodlaci i to u trenutku dok spavaju s obzirom na to da su riječ o noćnim bićima i tako treba večer prije dobro naoštriti glogov kolac i zabit ga točno u srce vukodlaku.“

2.4.4. Đavao

Đavao se po narodnom vjerovanju pretvarao u: magarca (orko, maminjorga, pakleni magarac), mačku (mačić), crnoga ovna, psa i ljudima činio zlo. Neki krajevi u Dalmaciji u narodu pod pojmom mačić podrazumijevaju i ubijenu djecu koja su se noću pojavljivala. Dok bi se prema narodnom vjerovanju orko, maminjorga, pakleni magarac i mačić pojavljivali pred ljudima noću, podvlačili im se pod noge te kada bi ih ljudi bili prisiljeni uzjašiti, nosali su ih po selima, planinama, bespućima, najčešće sve do prvih pijetlova.⁶¹

Jedna od predaja prikazuje popova slugu, koji noću čuva grešnikov grob da vragovi ne bi odnijeli njegovo tijelo te je oko sebe načinio krug blagoslovljenim štapom i pritegao u njega mrtvačevu kožu kako vragovi ne bi mogli pristupiti:

„Odoše dva vola, evo ti četiri čovika, nosu batine na ramenin. Kakve batine! Udoše u groblje, dođoše u grob, dobaviše se ona četiri, udri po njemu onin batinan! Udri, udri, udri, udri! Kad su vidili da je već gotovo i samlivene sve kosti unutra, uhvatiše ga za noge, istresaj, istresaj, istresaj, istresaj u groblje sve, u grob istresli ono iznutra, ostala sama mješina. Sad se oni zabavili oni grob zavaljujući, ono u nj bacajući, a on onon štulon svoj on u vati mišinu i potegne je k sebi unutra i metne je pod guzicu

⁶⁰ Bošković-Stulli, Maja. Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine. Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968, str. 347-348.

⁶¹ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 441.

pa sidi. Sidi on na njoj, sidi. Kad oni zatvorili grob, gledaju, nema mišine. Ugledaju u njega:

-Daj vamo!

-Ne dam!

-Ma daj, to je naše!

-Ne dam, dajte mi novaca.

-Ma kakvi novaca, daj ti nami našu mišinu.

-Ma ne dan!

He, vidu oni da nema šale, počeli oni onin batinan pa da će u nj, ali ne mogu, tuku isto kao u badanj, kao da je on u badnju. Oni tuku, ne mogu k njem. E, on čekaj, ne može, ništa nisu mu mogli, odoše ona četiri ća. Evo ti pusta vojska, bogati, pišadija, atelerija, konjica, sve navalilo. “⁶²

Kao što je već prethodno spomenuto u narodnom je vjerovanju predodžba đavla najviše odgovara srednjovjekovnoj predodžbi gdje se događa preobrazba u „magarca (orko, maminjorga, pakleni magarac), mačku (mačić), psa, crnog ovna i ljudima činio zlo. Zasiurno je svih najzanimljivija i najprisutnija pojava maminjorga koji se pojavljivao pred ljudima noću, zatim bi se podvlačio pod noge te kada bi ga ljudi bili prisiljeni uzjašiti, nosio bi ih po selima, planinama, bespućima, sve do prvih pijetlova. U Dalmatinskoj zagori točnije u mjestu Neorić u narodu još živi predaja o maminjorgi ili paklenom magarcu:

„Jedan je iša iz gostionice kući, bio je malo i umoran. I kad je iša, govori: "Da mi je sad dava, uzjašio bi na nj, samo da dođen prije kući." Međutin, kad je on to reka, nije stalo malo, razmiš, eto jedan magarac kraj puta. I on uzjaši na nj. I kad je taj magarac doša, gonio ga je cilu noć, nije on moga sać s njega! Tako da je on, kad su prvi pivci zapivali...onda moć ti mračni sila prestaje da važi. Kad je taj prvi pivac zapiva oko tri i po sata, on je jednput osta na mistu... Bio je malo dalje od kuće, u nekon šumici, tako da je ipak došo kući.“⁶³

⁶² <https://www.scribd.com/doc/306945580/Maja-Boskovic-Stulli> (pristup 13. 08. 2023.)

⁶³ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 442.

2.5. Eshatološke predaje

Eshatološke predaje pripovijedaju o potresnom pojavljivanju ubijene tek rođene vanbračne djece, umrle nekrštene djece i ubijenih odraslih osoba. Vjerovalo se da se ubijena i umrla nekrštena djeca pojavljuju noću, kriveći se u bijelim haljnicama sa svijećom u ruci pa tako u zapadnoj Hercegovini tu djecu nazivaju krivljavcima, a u istočnoj Hercegovini drekavcima.⁶⁴

Eshatološke predaje još govore i o pokojnicima koji su ustajali iz groba jer nisu ispovijedili svoje grijehe te bi se prikazivale samo pred ukućanima i čim bi rekle nesipovijedeni grijeh zauvijek bi nestale.

Demonološke, eshatološke i mitske predaje pripovijedaju se kao memorati - susreti s onostranim bićima.⁶⁵

3. Legende

Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter te se u njezin sadržaj čvrsto vjeruje. U legendama su sudionici Isus Krist, svetece, sveci, mučenici, mučenice i crkveni dostojanstvenici. Fakturom su vrlo bliske predaji i katkad ih je teško odvojiti od njih, ali je ipak element čuda njihov *genus specificum* što ih donekle izdvaja. Legende unose red i harmoniju u život pa tako Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde, kažnjavajući zlo. Fra Andrija Kačić Miošić u svojem *Razgovoru ugodnom* navodi legendu o kralju Vladimiru koji je s malo svoje vojske morao pobjeći u planinu jer je bugarski kralj Samuel zaratio protiv njega, a u planini je bilo mnogo otrovnih zmija koje su klale njegovu vojsku. Za to je vrijeme Vladimir od Boga izmolio milost i zmije više nisu mogle ujedati. Isto tako je *Razgovoru ugodnom* pridodana versificirana legenda o sv. Juri, koja se i danas kazuje u Sinju, Trogiru, Metkoviću, Širokom Brijegu i Jajcu. Kod Hrvata je tako mnogo proznih i versificiranih legenda o sv. Juri, čudotvornim grobovima mučenika i mučenica, čudotvornim svetim slikama, križevima, kipovima i crkvama.⁶⁶

⁶⁴ Isto, str. 426.

⁶⁵ Dragić, Marko. *Kronikati i memorati u suvremenom pripovijedanju Hrvata južne Hercegovine*, Stolačko kulturno proljeće, godišnjak za povijest i kulturu, br. VI, Matica hrvatska, Ogranak Stolac, Stolac, 2010., str. 177-212.

⁶⁶ Dragić, Helena. *Dukljanski kralj sveti Vladimir u hrvatskoj književnosti i crnogorskoj tradiciji*, *Lingua Montenegrina*, Časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanje (The magazine of

Najpoznatija legenda u Sinjskoj kraju je ona o milošću Gospe Sinjske u kojoj je na blagdan Gospina uznesenja na nebo 1715. godine, Sinj je čudesno obranjen od napada 60 000 turskih vojnika, a u znak sjećanja na taj važan događaj trči se Sinjska alka. Kao najznačajniji crkveni blagdan u Sinjskoj krajino Velika Gospa, koja se obilježava 15. kolovoza uz sebe veže brojne običaje i vjerovanja, koja su se očuvala do današnjih dana. U negdašnje vrijeme i poznata Sinjska alka održavala se toga dana, a uz to je u Sinju bio dernek koji se i danas održava. Te su se uoči Velike Gospe u Sinju i okolnim selima palili su se svitnjaci vatre. U Sinj je ouči ovog blagdana dolazio brojani puk sa različitih zavjetima, koje bi uputili Gospi sinjskoj, a najviše su se zavjetovali za svoje zdravlje, zdravlje djece, ukućana, pa i za zdravlje stoke.⁶⁷

M. Božić u djelu Kurlani daje prikaz toga zavjetnog kretanja oko crkve na koljenima pa donosimo dio tog opisa:

„Već ranim jutrom velike zavjetnice počimaju puziti na koljenima od crkve pa oko varoši poznatim putem velike kolovozne procesije. Koja prije, koja kasnije – koja brže, koja sporije, otiču one u prašini, kao balvani mutnim kanalima, mimoilaze se, prestižu, zaostaju, smalaksavaju i praše svojim haljinama kao pretovarene gaete jedrima. Nakapat će te sagove prašine suzama i kapljima krvi iz svojih golih razranjavljenih koljena. Ali one misle da je to nečista krv koju su žrtvovalе u mukama ne samo da spasi dušu, nego i da ozdrave svoje bolesno, zemaljsko tijelo.“⁶⁸

Tom prilikom se održavao i sajam u trajanju od 2 do 3 dana, a na derneku je uvijek bilo živo, plesalo se kolo, momci su zamjerali djevojke i ugovarali ženidbu dok su stariji kupovali ili prodavali robu istoku. Odmah prije početka procesija puk bi se okupio ispred crkve i u skupili kod crkve i u dugačkoj bi koloni pratili Gospinu sliku moleći se za zdravlje, sreću i obilje, a za vrijeme vršenja blagosova urbi et orbi na sve četiri strane svijeta ljudi su gledali Gospinu sliku i očekivali da se Gospa nasmiješi, a ako zaplače znači da narod nije dobar pa ne može očekivati pomoć od Gospe te mogu očekivati nevolje i nesreće. Puk se ipak najviše nadao nadao da će

linguistic, of literature and cultural issues) Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, br. 5, Cetinje, 2010., str. 517.-534.

⁶⁷ Miličević, Josip, Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 485.

⁶⁸ Isto, str. 486.

procesija Gospi sinjskoj donijeti kišu, koja je rijetko padala u kolovozu te se vjerovalo da je razlog tomu Božja ljutna.⁶⁹

U suvremenom je narodnom pripovijedanju sačuvana legenda o Gospi Sinjskoj koja je Sinjane spasila od zemljotresa:

„Sinj je 2. srpnja 1898. god. pogodijo snažan potres. Epicentar bijaše Trilj u kojemu su kroz dva tjedna gotovo sve kuće bile srušene. Misu prid oltarem Gospinim je vodijo odgojitelj Gospinih štovatelja fra Petar Bačić. On je bijo uvjeren da će se oltar i crkva obrušiti na narod koji je plačući i moleći piva' Salve, regina vapeći Gospi Sinjskoj za pomoć. Nakon tri jaka trusa, narod je u crkvi oplakiva svoju sudbinu. Držeć kalež u ruci, treći jaki trus uzdrma crkvon, a fra Petru ruke oslabiše, al' mu Bog da pomoći da je, iako je bijo ushićen, moga proslidit i dovršit' Posvetilište. Tog dana puk je vrvijo u crkvu, mnogi su se lupali u prsi, kajanje i skrušenje po ulicama je obuzelo mnoge duše, tim jače šta su se trusovi osjećali. Poslje su zahvaljivali milostivoj Djevici Mariji jer niko u Sinju nije strada životon.“⁷⁰

Legenda o Gospi Sinjskoj koja je spasila Marka Vojkovića i posadu:

„Dana 21. listopada 1892. god. na brodu Hrvat je plovijo Marko Vojković s Visa u Split. Jedanaest sati nakon isplovljavanja zatekne ih velika oluja u kojon je brodu bijo potpuno uništen timun. Vitar je brod nosijo prema Visu, no nakon nekog vrimenta, nedaleko od viške luke naiđu na ogromni greben i vrlo uski prolaz kroz koji se činilo nemogućin proć. Vidjevši bezizlaznost situacije, kapetan Marko u tom trenu zavapi Gospi Sinjskoj: "Premilostiva Majko Božja, molim te da pogledaš na naše živote ispasiš nas radi naše siromašne djece..." Čudo se desilo. Brod od 20 tona uspio se provuć kroz tjesnac. Za zahvalu za ovu milost, Marko Vojković odlazi u Sinj, plaća misu zahvalnicu i zahvaljuje Gospi Sinjskoj koja ga je spasila.“⁷¹

Sveti Juraj jedan je od najštovanijih svetaca u kršćanstvu te je njegov kult vrlo raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. Također, uz svetoga Juru vežu se brojni muslimanski običaji,

⁶⁹ Milićević, Josip, Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 486.

⁷⁰ Dragić, Marko. *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 172.

⁷¹ Isto, str. 173.

vjerovanja, ophodi i proricanja, poput onih u u Bosni i Hercegovini i Srbiji. U hrvatskoj tradicijskoj baštini blagdan Svetoga Jure naziva se Jurjevo, Jurjovo, Jurjevdan, Đurđevo, Đurđevdan. Sveti Jure rođen je između 275. i 281. godine u bogatoj plemićkoj obitelji. Otac mu je bio rimski vojnik rođen u Perziji, a majka iz Kapadocije u Maloj Aziji. te poslije očeve smrti s majkom odlazi u Palestinu gdje je postao vojnik. Vrlo brzo je među vojnicima stekao veliku popularnost, a za nagradu postao je zapovjednik jedne satnije i nedugo nakon postao je zapovjednik bojišta. Zbog svoje vjere došao je i u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci te je nakon majčine smrti svoj bogati obiteljski imetak razdijelio je siromašnima, a svojim robovima dao je slobodu. Iznimno je omiljen i štovan svetac Zapadne i Istočne crkve, a seljaci su ga najprije štovali kao zaštitnika konja, a potom i ostalih domaćih životinja. Danas je u narodnoj tradiciji sveti Jure zaštitnik od teških bolesti, ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila, zaštitnik je od pogibelji na vodi i naposljetku štuje se i kao zaštitnik vojnika, križara, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe. Isto tako žene i djevojke štuju svetoga Juru kao zaštitnika od napasnika i u narodu se još preporuča za zaštitu od zmija i vještica.⁷²

Prva spominjanja svetoga Jure datiraju iz konca 5. ili početka 6. stoljeća i nalaze se u Gelazijevu dekretu koji se čuva u Nacionalnoj knjižnici u Beču. Arhiđakon Teodozije izvještava da je sveti Jure pokopan u Diospolisu i da se ondje događaju mnogobrojna čudesa. Prvo čudo dogodilo se kada je neki poganski vojnik nasrnuo na lik svetoga Jurja koji se nalazio na mramornome stupu neke kuće u Diospolisu, a vjeruje se da je za taj stup sveti Juraj bio vezan dok je mučen. Poganski vojnik bacio je koplje prema liku svetca, ali je ono prošlo kao kroz snijeg. Tome je vojniku konj odmah uginuo, a on se prstima zabio u stup i nije se mogao odvojiti. Zazvao je pravoga Boga i svetoga Jurja, te se oslobodio i obratio na kršćanstvo.⁷³

Na istočnoj strani sela Hrvace, podno brda Krinj smjestila su se dva jezerca u kojima se ogleda slikoviti Krinj s kapelicom svetoga Jure. Kazivač Mirko Romić iz mjesta Hrvace dolnosi pripovijeda legendu o svetom Juri:

„U narodu se vjeruje da je iz jezera izranjala aždaja i prijetila kralju da joj mora svaki dan donijeti jalovu ovcu i najljepšu djevojku. A ako to ne napravi aždaja bi ubila i kralja i cijelo stanovništvo. Kralj bi mu svaki dan donosio ovcu i mladu djevojku sve dok grad nije ostao bez mladih djevojaka, pa je kralj morao predati svoju kći. Onda

⁷² Dragić, Marko. Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata. Croatia et Slavica Iadertina, Zadara, 2013., str. 270-271.

⁷³ Isto, str. 272.

se pojavio sveti Jure na konju s kopljem u rukama, ubija aždaju i spašava mladu djevojku. “

U sinjskom kraju pamti se i versificirana legenda o svetom Juri koji je zmaja pogubio na Smradovu:

*„Veseli se, Bosno, zemljo slavna,
koja jesi na glasu odavna!

Eto tebi lita pramalita
i u litu sveca Jurjev-dana,
koji nosi ugodnih darova:
tihe rose, zelenih dubrava;
po planinam prokopnit će sniže,
po dubravam procvasti će cmilje,
po bostanu rumene ružice,
što no беру mlade divojčice.
Još će Jure veću radost donit,
od nemila zmaja izbaviti,
a što no je u Širinu gradu.
Pa mu daje širenska gospoda,
njemu daju mita i darova:
Svu na noćcu po jalovu ovcu,
na danak po divojku mladu. “⁷⁴*

⁷⁴ Isto, str. 275.

U Sinjskoj krajini Jurjevo ili Jurjevdan slavljenje Sv. Jurja 23. travnja nije toliko rašireno kao u sjevernim krajevima Hrvatske gdje se taj dan uzima kao početak proljeća uz obilje magijsko-apotropejskih običaja. U Sinjskoj krajini nalazimo podatke o značenju ovoga blagdana za seosko gospodarstvo pa se tako u svim selima običavalo na Sv. Jurja kititi staje i kuće zelenim grančicama, koje se zataknu oko vrata. U Dicmu se vjerovalo da je zeleno granje znak da dolazi proljeće, a zima da odlazi. U svim selima se vjeruje da će onaj tko rano ustane na Jurjevo rano ustajati čitave godine, a u Brnazama se vjeruju da uoči blagdana Sv. Jurja treba leći u postelju obrnuto nego inače pa tako staviti glavu tamo gdje su obično noge i moći će se uvijek rano ustajati.⁷⁵

U Dugom Polju, da ne bi drijemala preko godine, djeca se ljujaju na drenovu drvetu prije izlaska sunca. Pri tome govore:

O moj drinju, drmo drinj,

evo tebi moj drim.

Culji, ljulji drinj,

sadi s mene drim.⁷⁶

Također, u Hanu su se ženske valjale na rosi da ih ne bi boljele kosti, a u Dicmu ako muž želi provjeriti da mu je žena vjerna u Dicmu vjeruj da ju treba noću uoči Sv. Jurja dok spava preokrenuti u postelji tako da joj noge dođu tamo gdje je glava i ona će mu onda ispričati sve što je učinila nevaljalo od mladosti pa sve do sada. U narodu se Jurjevo smatralo Novom Godinom za životinje pa se tako prema tomu računa starost životinje te se tako primjerice govorilo da vol ima dvije godine na Juru. U pravoslavaca u Veliću na Đurdevdan je uranak te prije izlaska sunca ukućani zelenilom okite kuću i nakon izgone stoku iz staje dajući im da ližu brašna i soli u koju se stavi malo blagoslovljene soli, a tome se doda i trava od žuči, ljekovita za žuč i slezenu. Pojedine obitelji imaju na Đurdevdan krsnu slavu i priredi se bolji ručak koji se održava oko 10 sati, a na stolu se uz svijeću nalazi pečeno janje, kokoši i drugo pečenje. Kada završi ručak svijeća se gasi kruhom umočenim u vino, a poslije svi piju iz čaše u koju se umakao kruh, čaša ide tri puta naokolo i nazdravljaju: *Zdrav, na slavu Boga i Đurđevdana!*, ovakav običaj još se vrši i za Božić u kućama Sinjskoga kraja. Dio vina iz čaše iz koje se gasila

⁷⁵ Milićević, Josip, nav. dj. str. 481.

⁷⁶ Isto.

svijeća odnese se u tor i vinom se poliju janjci po glavi da bolje napreduju i kruh kojim se gasila svijeća stavi se u sjeme kukuruza i vjeruje se da neće biti snijeti.⁷⁷

Najpoznatija legenda koja i danas u Hrvacama je ona o karakonduli u Perućkom jezeru, prostranom akumulacijskom jezeru, stvorenom 1960. godine, velikom branom na Cetini i proteže se sve od Vrlike do Bitelića. Ova je legenda zanimljiva po tome što se karakondula ne spominje nigdje drugdje nego u Sinjskoj krajini. Prikazana je kao zmija sa sedam glava koje simboliziraju sedam glavnih grijeha.

Kazivač Mirko Romić i sam živi na tom području i još od svojih starijih sumještana zapamtio je kratku priču kao i rugalicu o karakonduli:

Ka-kondula, crvić mali

Pogodite šta jon vali?

Zube ima, oči nima

Brezopasna sada drima!

Potravčanin Ivica Gašpar donosi kratku priču naslova *Obračun s karakondulom* objavljenu u časopisu za kulturu *Cetinska vrila* (2008.), a sama radnja priče smještena je u selo Potravlje. Čitatelj će sada pred sobom imati prvi dio ove priče o karakonduli:

Dok je baba Kaja kod stare kuće u Potravlju, u litnoj kužini pekla uštipke na ulju, njeni mali unuci su ka zapete puške slušali prababu Mašu kako in priča priču o Karakonduli, čudesnoj zmiji koja kako svit viruje, još obitava u dubinama Perućkog jezera.

- U te zemanе nisi smio puštat ni ovce ni koze blizu jezera, a kamoli dite malo. Bijo je veliki straj od zmije među čeljadi. Otkako je zmija izila pet janjaca iz Joketina stada, otada niko nije smio dotrat blago blizu vode osim malog..."

- A kako ji je izila zmija - upita mali šestogodišnji Toni.

-Jel jednu po jednu il sve zajno?

- A šta ja znan, ka da san ja bila tute - odgovori baba

- A kako ti onda to znaš? - nepovjerljivo će desetogodišnji Filip.

⁷⁷ Isto, str. 482.

- *Kako neću znat? Mali Čipan Joketin je pripovidio cilom selu kako je gonio ovce na vodu da ji napoji kad ga je zmija iz vode zaskočila. Kaže da je bila velika ka tri čeljadeta zajno.*

- *Moš si mislit? - dometne mali Dominik koji je za sebe tvrdio da je Turopoljac jer je, eto, živio u Velikoj Gorici, a sad je ovde na odmoru.*

- *A bila je debela da je niko ne bi moga rukon obuvatit – nastavila je baba.*

- *I dočin su se ovce primakle da se napoje vode ona je iskočila vanka, zinula prema njimon tako da su i ovce i janjci namistu obamrli i niko se nijanci nije moga pomaknut s mista! Tako je ona zadavila petero janjaca i na mistu i' izila.*

- *A šta je napravio dječak, baba, je li on uteka - pitala je mala Mara koja je nikidan proslavila peti rođendan*

- *Čipan ti je dite moje, kad je vidio da zmija napada ovce skočio na leđa ovnu zvonaru i otijo na njemu uteć kući. Ovan se isto živ ukopa i ni makac s mista. Undan ti se Čipan maši rukon za zvono i zabreca šnjimen jedno dva tri puta. Kako on zabreca ovan se usporavi na zanje noge i poleti uzbrdo priko smilja i kamenja! Čipan ga je uvatio šakon za rogove i tako se jašući na njegovin leđin spasio belaja.*

- *A zašto zmija nije pojila sve ovce i janjce, bako? Jeli joj smetalo što su dlakave? - upitao je ponovo Filip, stariji brat od "malog Turopoljca".*

- *Ma kakvi sinko, pojila bi ona i nji, al kad je ono Čipan zabreca zvonon unda su se i ovce i janjci skočili i razbižali uzastranu. Tako je izila samo pet janjaca.*

- *Znači da je mali Čipan spasio sve druge ovce! – zaključio Toni. Baba odmane rukon na tu upadicu.*

- *Dakuće! Čipan je spasio sebe, ovce su same pobigle uzastranu...⁷⁸*

⁷⁸ <https://blog.dnevnik.hr/potravljeselo/2008/08/1625270202/legenda-koja-jos-zivi-obracun-s-karakondulom-prica.2.html> (pristup 13. 07. 2023.)

Rječnik

A

arambaša - predvodnik

aždaja - zmaj

ajduk - hajduk

B

bidna - jedna

blago - domaća stoka

buzdovdan - ručno oružje

bratja - braća

Č

čeljad - ljudi

D

dase - zgodni momak

divojka - djevojka

dotrat - dovestidočin - čim

G

garavuša - crnokosa djevojka

gonio - vodio

J

jalovica - neplodna

jamit - maknuti

K

krupa - tuča

M

mejdan - boj

more - može

metnit - staviti

mlačarija - mladi ljudi

moš - možeš

N

nana - baka

P

pangija - mali top koji se koristio za svečane prilike

promaja - propuh

pogriše - pogriješe

pobili - ubili

posiku - posijeku

povri - povrh

pivac pijetao

R

Rvat - Hrvat

S

strile - strijele

sikira - sjekira

Š

šudar - marama

š njin - s njim

U

unda - onda

V

vako - ovako

Z

zamirio - izabrao

zemane - stara vremena

znadu - znaju

4. Zaključak

Usmena književnost najdugovječnija je i može se reći najvažnija vrsta književnosti u kojoj se može tražiti korijen svim drugim književnostima bez obzira na vrijeme nastanka. Tako su pisci kroz razna razdoblja književnosti pisali vlastita djela po uzroku na usmenu književnost ili su u njih inkorporirali već poznate usmenoknjiževne oblike. Ova je književnost pomogla u očuvanju nacionalnog i vjerskog identiteta naroda zahvaljujući usmenoknjiževnim oblicima koji su se prenosili s koljena na koljena i postali pisani književni oblik kako bi se tako očuvali od zaborava.

Hrvatska je usmena književnost pomogla u očuvanju hrvatskog narodnog blaga poput raznih običaja, obreda i vjerovanja od zaborava. Stariji su raznim pričama kao i običajima koji su se vršili na pojedine blagdane prenosili narodno blago mlađim generacija. Ovaj rad se bazirao na područje Sinjske krajine, koju čine općine ovoj regiji Dicmo, Otok, Sinj i Trilj. Cijelom stanovništvu Sinjske krajine, ali i okolnih mjesta zasigurno je najvažniji blagdan Gospina uznesenja na nebo 1715. godine kada je Sinj čudesno obranjen od napada 60 000 turskih vojnika, a u znak sjećanja na taj važan događaj trči se Sinjska alka. Kao najznačajniji crkveni blagdan u Sinjskoj krajini Velika Gospa, koja se obilježava 15. kolovoza i uz sebe veže brojne običaje i vjerovanja, koja su se očuvala do današnjih dana. Usmene predaje činile su važan dio života stanovništva, kojim su nastojali očuvati sjećanja na prijašnja vremena i objasniti pojedine pojave, a uz obrazonu ulogu često su imale i zabavnu funkciju.

Radeći ovaj rad shvatila sam kako je zapravo narodna predaja jako važna i da se treba čuvati jer to je nešto posebno što nas povezuje s našom prošlošću. Nadam se da će se to primijetiti i drugi i da će se osvrnuti na našu prošlost i istražiti sve te običaje, tradicije, nošnje i pjesme ispjevane o stvarnom životu koje nose veliku mudrost sa sobom. Sva ta blaga naši su preci načinili vlastitim rukama i s velikom ljubavlju i stoga ih trebamo prenositi s generacije na generaciju i nositi u svojim srcima kao vječni podsjetnik na svoje korijene.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

Prvi i glavni kazivač zove se Pera Norac-Kljajo (djevojačko Norac-Kevo). Rođena je 30. svibnja 1941. godine u Otoku, selu pokraj Sinja. Živjela je u velikoj obiteljskoj zajednici, sa svojim roditeljima, braćom i sestrom, bakom i djedom, stričevima i strinama te njihovom djecom. Završila je šest razreda osnovne škole. Obitelj se bavila stočarstvom pa je tako i ona kao dijete čuvala ovce. Čuvajući ovce vrijeme su „kratili“ pričajući različite priče i pjesme koje su čuli od svojih stari, tako i danas priča te pjesme svojim unucima nastojeći ih tako očuvati od zaborava. Kada je navršila 23 godine udala se za Franka Norac-Kljajo s kojim je dobila četvoro djece, dvije kćeri i dva sina.

Drugi je kazivač Mirko Romić. Rođen je 15. lipnja 1961. u Ruminu, malom mjestu pokraj Sinja. Odrastao je s roditeljima, tri brata i tri sestre u Ruminu. Najmlađi je u svojoj obitelji i kao takav dosta je vremena kao dijete provodio sa starijima pa je zapamtio brojne pjesme i izreke. Nakon pet godina provedenih u Domovinskom ratu, upoznaje svoju buduću suprugu Ivanu Norac-Kljajo s kojom se ženi 1998. godine. Mirko je u skladnom braku s Ivanom i imaju petoro djece.

Literatura

1. Borković, Vladimir. Historijsko-geografske osnove naseljavanja Cetine. *Gografski glasnik*, broj 44, 1982.
2. Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
3. Bošković-Stulli-Maja. Narodne pripovijetke. PSHK. Knj. 26. Matica hrvatska - Zora. Zagreb. 1963.
4. Botica, Stipe. Povijest hrvatske usmene književnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
5. Čubelić, Tvrtko. Na stazama usmenog narodnog stvaralaštva. Pedagoški fakultet u Osijeku. Osijek. 1982.
6. Čubelić, Tvrtko. Narodne pripovijetke. Izbor tekstova s komentarima i objašnjenjima i rasprava o narodnim pripovijetkama, Peto izdanje (Prošireno i dopunjeno te kritički sređeno). *Usmena narodna književnost*, knjiga 4 (Vlastita naklada). Zagreb 1970.
7. Dragić, Helena. Dukljanski kralj sveti Vladimir u hrvatskoj književnosti i crnogorskoj tradiciji, *Lingua Montenegrina*, Časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja. 5, Cetinje, 2010., str. 517.-534.
8. Dragić, Marko. Hajdučki harambaša Andrija Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk, *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 46. Split, 2020, 292-332.
9. Dragić, Marko. Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 18 (1), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb, 2020., 145-170.
10. Dragić, Marko. Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga. *Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici)* (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018. 283.-297.
11. Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. *Godišnjak Titius* 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219.-240.
12. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.

13. Dragić, Marko. Predaje i legende Hrvata u jablaničkom kraju. *Suvremena pitanja* 22, Mostar 2016. 67-87.
14. Dragić, Marko. Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina*, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.
15. Dragić, Marko. Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju, *HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140.
16. Dragić, Marko. Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju, *Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, Cetinje – Osijek*, 2011., str. 379-411.
17. Dragić, Marko. Usmena i pučka epika u tradicijskoj baštini Hrvata iz mučko-lećevačkih sela, Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Zadar, Split, 2011., str. 493-527.
18. Dragić, Marko. Kronikati i memorati u suvremenom pripovijedanju Hrvata južne Hercegovine, *Stolačko kulturno proljeće, godišnjak za povijest i kulturu*, br. VI, Matica hrvatska, Ogranak Stolac, Stolac, 2010., str. 177-212.
19. Dragić, Marko. Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu*, 2-3, Split, 2009., str. 21-44.
20. Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. *Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu*, Split, 2008.
21. Dragić, Marko. Ilirske teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, «Osmišljavanja» *Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, FF –Press, priredio Vinko Brešić, Zagreb 2007., str. 153-171.
22. Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine (II)*. Baška Voda – Mostar - Zagreb: Mala nakladna kuća Sveti Jure i Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL. 2001.
23. Dragić, Marko. *Deset kamenih mačeva: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine, (I)*. Baška Voda: Mala nakladna kuća Sveti Jure. 1999.
24. Jureta, Ante. *Demonska bića u Zagori*. *Ethnologica Dalmatica* 24. Etnografski muzej. Split, 2017. str. 43-57.

25. Kekez, Josip. Leukorn i djevojka bez grijeha. Slike i prilike pripovijedane u Hrvata. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb 1989.
26. Kekez, Josip. Prva hrvatska rečenica: pogledi na suodnos usmene i pisane hrvatske književnosti. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb. 1988.
27. Kekez, Josip, Usmena književnost, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
28. Kelava, Josipa. 2018. Mitske predaje posušškoga kraja, Bosna franciscana, 48. Sarajevo: Franjevačka teologija, 2018. 279-294.
29. Kežić Azinović, Anita; Dragić, Marko. Demonološke predaje Hrvata u Ljubuškom. Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe, 20. Mostar 2006, str. 63-88.
30. Marinović, Ivana, Povijesne i etiološke predaje o osmanskoj vladavini u širokobriješkom kraju, Motrišta, Časopis za kulturu, znanost i društvena pitanja, Br. 96-97, Matica hrvatska, Mostar, srpanj-listopad 2017., str. 42.-55.
31. Marinović, Ivana, Suvremeni zapisi demonoloških predaja i vjerovanja na području Širokog Brijega, Bosna Franciscana 51, Časopis franjevačke teologije Sarajevo, 2019. 193-220.
32. Milićević, Josip, Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. 472-498.
33. Povijest hrvatske književnosti, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
34. Tomašević, fra Luka Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću) Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.
35. Solar, Milivoj. *Teorija književnosti*. XX. izdanje. Školska knjiga. Zagreb. 2005.
36. Širić, Josipa. Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, 2015. 387-398.
37. Usmene pripovijetke i predaje, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
38. Žmegač, Viktor. Književnost i zbilja. Školska knjiga. Zagreb, 1982.

Internetski izvori

<https://blog.dnevnik.hr/potravljeselo/2008/08/1625270202/legenda-koja-jos-zivi-obracun-s-karakondulom-prica.2.html> (Preuzeto ožujak 2023.)

<https://www.scribd.com/doc/306945580/Maja-Boskovic-Stulli#> (Preuzeto ožujak 2023.)

<https://www.visitsinj.hr/hr/sto-vidjeti/prirodne-ljepote/rijeka-cetina> (Preuzeto ožujak 2023.)

Sažetak

FAKCIJA I FIKCIJA U USMENOJ EPICI SINJSKE KRAJINE

Ovaj se rad bavi fakcijom i fikcijom u usmenoj epici Sinjske krajine. Sinjska krajina je prostor splitskog zaobalja kojega karakterizira sinjsko polje, najveće krško polje Zagore. Općine koje su smještene u ovoj regiji su: Dicmo, Otok, Sinj i Trilj. Pojam fakcije povezan je s logikom i znanošću, a pojam fikcije povezan je s umjetnošću te podrazumijeva nešto nestvarno pa tako ne propovijedaju istinu nego nešto nestvarno.

O važnim povijesnim događajima i istaknutim osobama govorne povijesne predaje. Prve predaje o hrvatskom narodu pronalazimo u djelu *De administrando imperio* odnosno *O upravljanju carstvom* Konstantina VII. Porfirogeneta nastalom oko 950. godine na grčkom jeziku. Najvažnije podatke o najranijoj hrvatskoj povijesti povjesničari su pronašli u 13., 29., 30., 31., 40. i 41. Uz predaje o najranijoj povijesti Hrvata, na našim područjima najviše njih govori o višestoljetnom ropstvu pod osmanskim vlašću, one svjedoče o osmanskim osvajanjima, stradanjima, progonima i pogibijama kršćana i uništavanju njihovih crkva i samostana. Zasigurno su se kao najgori izločini istaknuli danak u krvi i pravo prve bračne noći.

Vrlo česte su i etiološke predaje koje nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba i sve iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva mjesta, lokaliteta, pokrajina, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja. Većina je ovakvih predaja nastale na temelju pričanja iz života te su u tim predajama sačuvana sjećanja na znamenite ljude i događaje, što je slučaj sa lokalitetom Kosinac.

Vile i vještice česta su stvorenja u mnogim svjetskim mitologijama. U hrvatskoj i slovenskoj mitologiji vile su prikazane kao bajkovite ljepotice u dugim bijelim haljinama s dugom zlatnožutom počesljanom kosom s cvjetnim vijencem na glavi i zelenim očima, dok su vještice prikazane kako jašu na metli s grbom na leđima i dugim nosom te su ulazile kroz ključanice, jele djecu i spolno bludničile s đavolom.

U životima puka Sinjske krajine najviše se ukorijenila legenda o obrani Sinja uz pomoć Gospe Sinjske.

Ključne riječi: Sinjska krajina, usmene predaje, običaji, legende, Gospa Sinjska

Abstract

FACTION AND FICTION IN THE ORAL EPIC OF THE SINJ REGION

This paper deals with faction and fiction in the oral epic of the Sinj region. Sinj region is part of the coast of Split, that is characterized by Sinjsko polje, the largest karst field in Zagora. The municipalities located in this region are: Dicmo, Otok, Sinj and Trilj. The concept of faction is related to logic and science, and the concept of fiction is related to art and implies something unreal, so they do not tell the truth but rather something unreal.

Oral historical tradition reveals information about important historical events and prominent people. The very first oral stories about the Croatian people can be found in the work *De administrando imperio*, that is, *On the administration of the empire of Constantine VII. Porphyrogeneta*, written around year 950. in Greek. Historians found the most important information about the earliest Croatian history in the 13th, 29th, 30th, 31st, 40th and 41st. chapter. In addition to the oral stories about the earliest history of the Croats, most of the oral stories from our region tell the story of slavery under Ottoman rule that lasted for centuries, they testify to Ottoman conquests, sufferings, persecutions and deaths of Christians and the destruction of their churches and monasteries. Undoubtedly, the blood tribute and the right of the first wedding night stood out as the worst crimes.

There are also very common etiological traditions that arise on the basis of historical events and persons and all from the human need to explain the causes and origins of the names of places, localities, provinces, graves, cemeteries, surnames; the creation and disappearance of lakes, springs, wells, fountains. Most of these oral stories were based on stories from real life,

and memories of famous people and events have been preserved in these stories, which is the case with the locality of Kosinac.

Fairies and witches are common creatures in many mythologies from around the world. In Croatian and Slovenian mythology, fairies are depicted as fairy tale-like beauties in long white dresses with long golden-yellow combed hair with a floral wreath on their heads and green eyes, while witches are depicted as creatures riding on broomsticks with humps on their backs and long noses, who enter houses through keyholes, ate children and sexually fornicated with the devil.

The legend of the defense of Sinj with the help of Gospa Sinjska is deeply rooted in the lives of the people of Sinj region.

Keywords: Sinj region, oral traditions, customs, legends, Gospa Sinjska

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ana Romić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice Hrvatskog jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 19.09.2023.

Potpis Ana Romić

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Ana Romić, kao autor/ica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

Fikcija i fikcija u usmenoj epici
Sinjske krajine

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 19.09.2023.

Potpis

Ana Romić